

A SÁROSPATAKI
FŐISKOLAI KÖNYVTÁR
TÖRTÉNETE.

IRTA

SZINYEI GERZSON.

akadémiai tanár és könyvtárnok.

SÁROSPATAK.

Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref. főiskola betűivel.

1884.

A SÁROSPATAKI
FŐISKOLAI KÖNYVTÁR
TÖRTÉNETE.

IRTA

SZINYEI GERZSON

akadémiai tanár és könyvtárnok.

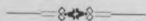
SÁROSPATAK.

Nyomtatta Steinfeld Béla, a ref. főiskola betűivel.

1884.

A

SÁROSPATAKI FŐISKOLAI KÖNYVTÁR TÖRTÉNETE.

A sárospataki főiskolai könyvtár eredetét egy időre lehet tenni magának az iskolának alapításával. Nincs ugyan arra hiteles történeti adatunk, hogy az 1531-ben alapított iskolának mindjárt eleinte könyvtára lett volna; de abból, hogy Perényi Péter és utána Gábor oly buzgó s áldozatkész pártfogói voltak az iskolának, következtetni lehet, hogy ők az akkori tanítás céljainak megfelelő könyvtár alapításáról és fentartásáról is gondoskodtak. Különösen 1549 óta, midőn az iskola collegiumi rangra emeltetett, képzelni is alig lehet, hogy a bölesészeti és hittani tudományok előadása, a tanítóságra és papságra menő ifjak képzése (L. Bas. Fabr. Szikszói. Oratio funebris de vita et obitu Gabr. Perényi. Wittebergae, 1568. Nálunk kéziratban 20. lap) néminemű könyvtár segélyére ne támaszkodott volna. Ha az alapítási évet, adatok hiányában, meg nem határozhatjuk is, annyit hitelesen bizonyíthatunk, hogy a XVI. században már rendezett és a közhasználatnak átadott könyvtára volt Sárospataknak, mely az esküdt deákok felvigyázása és kezelése alatt állott. Bizonyítja ezt XVI. századbeli eredetű „*Leges scholae*” című iskolai törvénykönyvünk, mely 1621-ben, január 8-án I. Rákóczy György intézkedéséből újra átné-

zetett és bővített. Ebben a könyvtárnok hatásköréről és választásáról a következő cikk foglaltatik: „*Hogy a társaság (communitas) könyvkészlete (supellectile librorum) el ne hanyódjék, sőt a társaság hasznára megtartassék: arra különös gond fordíttassék. A primariusok közül, ezeknek szavazatával, a tanítók egy könyvtárnokot válasszanak, a ki okos, jámbor, tanult, józan-életű, megpróbált hűségű és becsületességű legyen, a kinek szakértő munkássága (sollerti industria) és szorgos gondoskodása által a társaság könyvei és irományai megőriztessenek és közhasználatra kiadásanak. A kit a primariusok jelenlétében megválasztanak, azt az igazgató kiáltsa ki és erősítse meg eskü mellett, mely a könyvtárnok számára következőleg van meghatározva: Én, N. N., a sárospataki iskola könyvtárnoka, szentül ígérem, hogy az iskola törvényei szerint a társaságnak minden reám bízott vagyonát hűségesen megőrööm és arról gondoskodom. Mindezekben nem a magán, de a közhasznót tekintem. A tanítók (praeceptoribus) iránt tartozó tisztelettel és engedelmességgel viseltetem, azoknak jóhírért, nevét s tekintélyét mindig és mindenütt oltalmazom, az iskola törvényeiben előirt hivatalos kötelességeket (munia) (amennyire az emberi természet gyarlósága megengedi) hűségesen teljesítem, az iskola jóhírért s nevét úgy az idegenek, mint az iskolabeliek előtt fentartom, a könyveket az iskola polgárainak személyválogatás (προσωποληψία) nélkül használatra kiadom, a kiadottakat vagy bármi módon elhanyódottakat visszakeritem és bizonyos helyére visszateszem, minden reám bízottakról (azoknak, a kiket illet vagy illetni fog) jó lelkiismerettel számot adok, a háromegy isten úgy segéljen engemet. Amen!*“

A fentebbi, hű fordításban közlött törvénycikkelyben legnevezetesebb pont az, a mely megszabja, hogy a könyvtárnok *a könyveket minden személyválogatás nélkül ossza ki, a kiosztottakat visszakérje és illető helyére visszarakja.* Ebből az látszik, hogy Sárospatakon akkor már nagyobb, a közhasználatnak átadott könyvtárunk volt, mely rendezve is volt. A legelső rendezés, melyet okmány-szerűleg igazolhatunk, 1623. augusztus havában hajtatott végre, Tolnai István igazgató és Salanki György iskolai senior felvigyázása alatt. Bizonyítja ezt régi iskolai anyakönyvünk, mely a sárospataki iskolának 1671-ben történt elűzetése alkalmával elébb Gyulafehérvárra, majd innen 1716. év március 26-án Marosvásárhelyre került, hol az a reformátusok főtanodájának könyvtárában jelenleg is becses ereklyeként őriztetik. E régi anyakönyvnek 491-ik lapján ily cím alatt fordul elő egy régi könyvtári leltár: *Catalogus librorum in bibliotheca scholae saarospatachiensis existentium, cum diligenti inspectione clar. viri D. Stephani Tolnai rectoris primarii digniss. nec non scholae senioris Georgii Salanchi providiss. praesentibus quibusdem scholae alumniis reformatus anno 1623 die 1. augusti.* (L. A marosvásárhelyi helv. hitv. főtanoda értesítvényét az 187⁶/₇-ik tanévről és a régi anyakönyvet Koncz József tanár és könyvtárnok úr szíves magán értesítése nyomán). — E leltárból nemcsak az akkori könyvek számáról és a rendezés módjáról nyerünk felvilágosítást, hanem egyszersmind arról is meggyőződünk a „*reformatus*” szó nyomán, hogy az 1623. aug. 1-én végbement rendezés előtt már legalább egy rendezésnek kellett előfordulni, mely valószínűleg még a XVI-ik századra mutat vissza. A fent címzett catalogus szerint volt akkor a könyvtárban 32 theologiai, 83 történelmi, 7 hellen és latin remekíró, 7 nyelvészeti, 28 theologia-magyarázati (interpretes theologici), 87

auctores locorum communium, 49 bölcészeti, 4 orvosi, összesen 296 mű. Ez osztályozás némi szakszerinti rendezésre mutat, de a mód, a szerző és alak egyszerű feljegyzéséből áll, még az alak sincs mindenütt megjegyezve, így: *Tertulianus in fol. 4 vol. Augustini opera omnia in 5 vol.* A kiadás és annak helye s ideje egyáltalában nem említetik. A szaklajstromon kívül még betűrendes jegyzéke is volt a könyveknek.

Nem sokára 1635-ben ismét új rendezés alá került a könyvtár, miről a marosvásárhelyi régi anyakönyvben álló ily című leltár tanuskodik: *Catalogus librorum in bibliotheca scholae illustris saarospatachiensis exist. cum diligenti inspectione reformatus anno domini 1635.* (Lásd a fentebbi „Értesítőt“ és Koncz József úr szíves közleménye nyomán a régi anyakönyvet). Ebben (a régi anyakönyv 561-ik lapjától az 573-ig) 631 mű van felsorolva, melyek két thecában állottak. Az egyikben volt 396 mű öt „ordo“-ban, a másokban 235 mű 6 „ordo“-ban. Az „ordo“ valószínűleg nem szakot vagy alakot, hanem a szekrény polcát jelenti, melyen a könyv elhelyezve volt. Az ekkori rendezésnél már az alak sincs jelölve a címtárban, annálkevésbé a kiadás helye és ideje.

Ez időtájban a könyvtárnok, ki mindig az első deákok (primarii) közül a tanárok és az ifjuság szavazatával (communi rectorum et coetus suffragio) választatott, a következő szigorú utasítás szerint járt el a felügyeletnél és kiszolgáltatnál:

1. Tartozott a könyveket a molytól (a situ) és pizsoktól (a squalore) megóvni.
2. Az elveszéstől híven és lelkiismeretesen megőrizni.
3. A könyveket az arra kiszabott órákon készséggel (haud gravatim) kiszolgáltatni.

4. A visszahozásra bizonyos határidőt kitűzni, mely 15 napnál hosszabb időre nem terjedhet. Ha az illető a könyvet még továbbra is használni akarja, más jelenkező nem létében újabb határidőig magánál tarthatja. A codexeket az iskola falain kívül használni semmi szín alatt, még biztosíték mellett sem engedtetik meg.

5. Idegeneknek, bármily magas állásu, rendü és rangu emberek (*cujuscunque status, gradus et eminentiae*) legyenek is, a tanárok és a seniorok engedelve nélkül könyvet kiadni nem szabad. Ha az idegen szükségtől kényszerítve a tanárokhoz (*ad rectores*) folyamodik és azoktól engedélyt nyer, csak megfelelő zálog mellett kaphat ki könyvet, mely ugyanazon szekrényben helyezendő el.

6. Minden reábizottakról a tanároknak számot adni tartozik és az iskolát addig el nem hagyhatja, míg számadásának eleget nem tett. (L. a régi anyakönyvet a 131. lapon, Koncz J. úr szíves értesítése folytán).

E harmadfélszázados könyvtárnoki utasítás ma is teljes figyelmet érdemel. Láthatjuk ebből, hogy mennyire érezték apáink a könyvtári vagyon becsét, mily hűséggel és éber gonddal igyekeztek azt megőrizni és biztosítani.

A sárospataki könyvtár a XVII-ik század folyamán a Rákóczy család pártfogása alatt indult nagyobb gyarapodásnak. Már I. Rákóczy Györgyről fel van jegyezve, hogy egyéb jótéteményei mellett, melyekkel a sárospataki iskolát elhalmozta, a könyvtárt is különös gondoskodásába vette. 1641-ben, az ifjuság kérésére, a könyvtár számára bolthajtásos helyiséget építtetett és a szükséges könyvek megszerzésére évenként költséget szolgáltatott. (L. *Matricula tractus zempleniensis* és ifj. Csécsi J. *Registrum historicum*). Halála után felesége, Lorántfy Zsuzsánna Sárospatakra tévén át lakását (1649.), az iskolát fejedelmi bőkezűséggel, édes anyai gonddal ápolta. Számtalan jótéteményeit e helyen mellőzve, csak azt említem

meg, hogy 1651-ben nyomdát állíttatott és a könyvtár gyarapításáról évenként gondoskodott. De legtöbbet köszön a sárospataki könyvtár III. Rákóczy Zsigmondnak, I. Rákóczy György legkisebb fiának, ki a Rákóczyak közt legbuzgóbb pártfogója volt a tudományoknak. Ez édes anyjától is ösztönözve, azon nemes célt tűzte maga elé, hogy a sárospataki iskolát a tudományok egyetemévé emelje. Ily célból hívatta Sárospatakra Comenius Jánost, a XVII. század európai hírű tanfériát; de fájdalom! nagyszerű tervének kivitelében 1652. február havában történt kora halála meggátolta. A sárospataki iskola szellemi felvirágzása lebegett szeme előtt akkor is, midőn annak könyvtára számára saját költségén a legújabb és legdrágább könyveket a külföldről meghozatta. Így a többek közt a 10 kötetből álló nagy ívrétalaku párisi polyglott bibliát, melynek kiadására 1649-ben egy előkelő gazdag francia minden vagyonát ráköltötte. Ezen fényes kiállítású munkából még ma is látható egy kötet (a III-ik) a sárospataki főiskola könyvtárában. Becsessé teszi előttünk e kötetet Medgyesi Pálnak, Lorántfy Zsuzsánna fejedelem-asszony udvari papjának egykoru feljegyzése, mely a könyv első és második levele közé ragasztott ívrétalaku levélre így van nyomtatva: „*Volumen III. Regiorum istorum operum volumina X. curavit sumtibus suis liberaliter emi advehique Amstelodamo, ex fervido, hocque aevo adfectu in rem literariam incomparabili illustrissimus celsissimusque dominus D. Sigismundus Rákóczy piae memoriae, in principalis suarum celsitudinum bibliothecae sárospatakiensis usui illustris ibidem scholae suae concessae, una cum aliis rarioribus libris compluribus imprimis Atlante novo Mercatoris, ornamen-tum. Qua accessione tam est libraria ea Supellex illustrata ut caeteras in Hungaria Transylvaniaque eo saltem nomine, longo post se relinquat intervallo.*

Ita testatur Celsissimae principis Matris D. suae Clementissimae jussu Paulus Medgyesi Celsitudinum suarum concionator aulicus, ἀντοπιης, S.-Patakini, 1 Aug. 1658.“

Hogy mennyire szíven feküdt a tudományszerető fiatal fejedelemnek a sárospataki főiskola könyvtárának gyarapítása, mutatja az, hogy könyvtárát, az atyjáéval együtt, végrendeletileg a sárospataki iskolára hagyta. Ezen becses és gazdag fejedelmi könyvtár által a sárospataki iskola könyvtára a XVII-ik század derekán egész Magyar- és Erdélyországban a legelső helyet foglalta el. Művelődéstörténetünk és könyvészetünk érdekében sajnálni lehet, hogy e fejedelmi könyvhagyomány leltára ma már csak töredékben van meg a sárospataki főiskola könyvtárában; de így is nagybecsű emléke az a multnak. — E lajstromtöredékben mely „Catalogus librorum Illustr. Sigismundi Rákóczy“ címet visel, mindössze csak 821 kötet munka fordul elő, ezek közt 117 mű magyar. A magyar művek közt kettő van olyan, mely Szabó Károly „Régi magyar könyvtárában“ nem fordul elő, nevezetesen: „*Vámossi Györgytől: Istenes elmélkedések*“ és „*Pécsi Lukácstól: Az ker. hadakozásnak tüköre.*“ Előfordul még benne: „*Libellus manualis illust. Sigismundi Rákóczy manuscriptus*“ és „*Magyar imád-ságos könyv, kinek az fedele ezüstös.*“

Az e korból fenmaradt és könyvtárunkban ma is meglévő könyvekből úgy itélek, hogy a Rákóczy-könyvtár átvétele után (1652—1660.) könyvtárunk ujlag már harmadizben rendeztetett el a XVII. század folyamában. A rendezés módjáról a könyvek jegyei tesznek bizonytságot, mert catalogusnak még eddig nyomára nem akadtam. A rendezésnél minden szekrény (theca) külön betűvel jegyeztetett, azután jött az „ordo“, mi ekkor a szekrény polcait sorait, jelentette és végre a sorbeli (polebeli) szám, így: Θ. Α. Ο. 4. lib. 12.

Ezen jegy a könyv sarkára és címlapjára is ráiratott. Ezenkívül minden könyvön rajta áll a tulajdonos főiskola neve, így: *Liber ill. scholae S.-Patachinae*. A meglevő könyvek azt mutatják, hogy *Θ. I.* is volt, de lehetett több is, ha Medgyesi Pál egykoru feljegyzésének hitelt adhatunk.

* * *

Talán nem teszek felesleges munkát, ha e helyen feljegyzem azon könyvek címét, melyekről bebizonyíthatók, hogy a XVII-ik századbéli könyvtárból valók és egyszer egyik vagy másik kitünőbb emberünk birtokában voltak. Ilyenek a már említetteken kívül:

1) *Liber epistolarum beati Augustini* etc. A kiadás helye és ideje nélkül. A címlap előtti tiszta lapon Rákóczy Zsigmond (III.) aláírása. XVII-ik századbéli könyvtári jegye: *Θ. I. O. 2. l. 65.*

2) *D. Epiphanii episcopi Constantiae Cypri* contra octoginta haereses opus. Panarium sive arcula aut capsula medica appellatum etc. Basileae, 1561. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. D. O. 2. lib. 14.* Táblája préselt bőr L. K. 1585. felirással.

3) *Operum rev. viri Philippi Melanchtonis* pars II—IV. Wittebergae, 1562—4. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. A. O. 3. lib. 6.* Kötése préselt bőr 1573. felirással. Mind a három kötet címlapján I. Rákóczy György sajátkezű ezen feljegyzése van: Anno 1629. vetettem Lednícen egy szegen Morvából kiüzetett praedicatortól. R. G.

4) *Rainoldus Johannes*. Censura librorum apocryphorum veteris testamenti adversum pontificios etc. Oppenheim, 1611. Régi könyvtári jegye: *Θ. B. O. 4. lib. 22.*

5) *D. Aurelii Augustini* hippoensis episcopi tam in vetus, quam in novum testamentum commentarii etc. Basileae, 1542. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. A. O. 3. lib. 24.*

6) *Epitome omnium operum divi Aurelii Augustini* etc. H. n. 1555. 2. r. Régi könyvtári jegye: Θ. B. O. 1. lib. 4. Egykori birtokosai Sámsondi Márton és Tolnai János voltak.

7) *Bibliotheca studii theologici ex plerisque doctorum prisca seculi monumentis collecta.* H. n. 1565. 2. r. Régi könyvtári jegye: Θ. A. O. 4. lib. 9. Kötése préselt bőr M. P. 1565. rányomással.

8) *Tomus V-tus in quo continentur omnes libri veteris instrumenti qui sunt extra canonem hebraicum,* perperam apocryphi rectius autem ecclesiastici adpelati, commentariis Chounradi Pelicani expositi H. n. 1535. 2. Régi könyvtári jegye: Θ. B. O. 3. lib. 26. Kötése préselt bőr 1536-ból.

9) *D. Huldrichi Zwinglii* in plerosque novi testamenti libros. Tiguri. 1581. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. D. O. 4. lib. 10. Táblájára S. P. M. (Steph. P. Miskolczy) 1605. van nyomva. Ez a Miskolczy P. István hagyta ezt több könyveivel együtt 1646-ban végrendeletileg a s.-pataki főiskolára.

10) *Lavaterus Lud.* In libros paralipomenon sive chronicorum commentarius. Tiguri. 1573. 2. A XVI. századba Czeglédi Ferenc s.-pataki ref. lelkészé is volt, ki azt más könyveivel együtt könyvtárunkra hagyta. Táblája préselt bőr P. Sz. 1578. nyomással.

11) *Bullingerus Henr.* In omnes apostolicas epistolas commentarii. Tiguri, 1558. 2. r. Régi könyvtári jegye olvashatlan. Táblája préselt bőr. M. C. 1562. nyomással.

12) *Gesnerus Salomon.* Commentarius in Genesin seu primum librum Moysis. Wittebergae. 1613. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. D. O. 5. lib. 2. Kötése préselt bőr.

13) *Brentius Joh.* In evangelii, quod inscribitur secundum Lucam, duodecim priora capita homiliae centum

et decem. Francoforti. 1543. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. B. O. 2. lib. 34.* Barna préselt bőrkötés a XVI. századból.

14) *Flacius Mathias* Clavis scripturae s. seu de sermone sacrarum literarum. Basileae, 1617. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. G. O. I. lib. 21.* Préselt bőrkötés.

15) *Lavaterus Lud.* In librum proverbiorum sive sententiarum Solomonis regis sapientissimi Commentarii. Tiguri. 1572. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. D. O. 2. lib. 8.* A XVI. században a Czeglédi Ferencé volt. Kötése préselt bőr, rányomva: *P. Sz. 1578.*

16) *D. Huldrichi Zwinglii* opera I—II. part. Tiguri, 1581. 4. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. D. O. 1. lib. 12. 13.* Kötése 1605-ből való, táblájára nyomva *S. P. M. (Steph. P. Miskolczy)*, ki azt 1646-ban végrendeletileg a s.-pataki főiskolára hagyta.

17) *Westhemerus Barthol.* In omnes psalmos Davidis explicationes. Basileae. 1566. 4. r. Régi könyvtári jegye eltörölve, de a tulajdonos főiskola neve beleírva így: *Liber scholae illustris S. Patachinae.* Kötése préselt bőr, *S. C. B. 1603.* nyomással. Címlapján egykori XVI. századbeli birtokosának, Ónodi Györgynek sajátkezű névirása.

18) *Oecolampadius Joan.* Commentarii in omnes libros profetarum. H. n. 1558 4. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. A. O. 4. lib. 18.* Kötése préselt bőr. Címlapján alól: *Anno 1629. vétettem Lednicen egy szegen Morvából küzzetett praedicatortól R. G. (Rákóczy György).*

19) *Franzius Wolfg.* Schola sacrificiorum patriarchalium sacra etc. Wittebergae. 1617. Régi könyvtári jegye eltörölve, de beleírva: *Liber scholae illust. Patachinae.*

20) *Balduinus Frid.* Catechesis apostolica hoc est S. Apostoli Pauli epistola ad Romanos Commentario perspicuo illustrata. Wittebergae. 1611. 4. Régi könyvtári jegye: *Θ. G. O. 4. lib. 4.* A XVII. század elején a Kecskeméthy Imreé volt.

21) *Francus Georg.* Lampas eucharisticae controversiae. H. n. 1622. Régi könyvtári jegye: Θ. G. O. 4. lib. 11. 1623-ban a Simonides Gásparé, azután Tétsi István nagy-váradí lelkészé volt, ki azt több könyveivel együtt, főiskolánkra hagyta. Táblájára nyomva G. S. D. (Gaspar Simonides Debreczeni) 1623.

22) *Pellicanus Chounr.* Commentariorum in profetas tomus III-us. Tiguri 1540. 2. r. Régi könyvtári jegye: Θ. B. O. 2. lib. 7. Kötése préselt bőr. Egykor a Tholnai Jánosé volt.

23) *Pellicanus Chounr.* In omnes apostolicas epistolas commentarii. Tiguri. 1539. 2. r. Régi könyvtári jegye eltörölve. Kötése préselt bőr. Ez is a Tholnai Jánosé volt.

24) *Obenhinius Christ.* Promptuarium sacr. exemplorum. Címlap hiányzik. Régi könyvtári jegye: Θ. D. O. 2. lib. 17. Kötése préselt bőr. J. S. T. 1585. nyomattal.

25) *Stegmannus Josue.* Studii pietatis icon christognosia ad praecipua totius anni festa . . . accommodata. Marpurgi. 1630. 4. r. I—II. T. Régi könyvtári jegye: Θ. F. O. 4. lib. 17. 18.

26) *Aloysius Granatensis.* Introductio in fidei symbolum in latinum versa a Joh. Paul. Gallucio Saloensi. Venetiis. 1586. 2. r. Régi könyvtári jegye: Θ. G. O. 3. lib.

27) *Rallocus Rob.* Tractatus de vocatione efficaci etc. Herbornae Nass. 1600. 8. r. Régi könyvtári jegye: Θ. H. O. 7. lib. 22. A táblához ragasztott levelen áll: Ex testamentali legatione D. Joh. Szepsi.

28) *Fonseca Petrus.* Commentariorum in libros metaphysicorum Aristotelis tomi quatuor. Coloniae. 1615. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. G. O. 3. lib. 9.

29) *Sanderus Nic.* De visibili monarchia ecclesiae libri VIII. Antwerpiae. 1578. 2. r. Régi könyvtári jegye: Θ. F. O. 2. lib. 31.

30) *Theod. Bezae* volumen primum tractationum theologicarum, Genevae. 1582. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. B. O.* 1. lib. 17. Címlapján alól: Alberti Molnár Mar-purgi 1613.

31) *Consensus orthodoxus* sacrae Scripturae et veteris ecclesiae de sententia et veritate verborum coenae dominicae Tiguri. 1578. Régi könyvtári jegye: *Θ. B. O.* lib. 5. Belé írva: Anno 1629. vetettem Lednicen egy szegen Morvából kiüzettetett praedicatortól R. G. (Rákóczy György).

32) *Bullingerus Hein.* De origine erroris libri duo. Tiguri, 1568. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. A. O.* 3. lib. 26. Kötése préselt bőr 1577. L. A. C. jegyekkel. 1599-ben a Köpeczi Lukácsé volt, ki nevét mint marosvásárhelyi tanuló írta belé.

33) *Virtus Petrus.* De vero verbi dei Sacramentorum et ecclesiae ministerio lib. II. H. n. 1553. Régi könyvtári jegye: *Θ. B. O.* 2. lib. 19. Címlapján alól: Anno 1629. vetettem egy szegén Morvából kiüzettetett praedicatortól R. G.

34) *Renecius Jac.* Panoplia idest armatura theologia duobus libris etc. Wittebergae: 1614. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. A. O.* 3. lib. 27. Kötése préselt bőr 1616-ból.

35) *Martyr Petrus.* Defensio doctrinae veteris et apostolicae de s. sancto Eucharistiae sacramento etc. H. n. 1562. Régi könyvtári jegye: *Θ. A. O.* 3. lib. 17. Kötése préselt bőr P. M. Ts. 1580. felirással.

36) *Jac. de Graffis a Capua.* Decisionum aurearum casuum conscientiae in 4. lib. distributarum pars I-a. etc. Venetiis 1600. 4. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. A. O.* 5. lib. 30. Egykor Losy Imre egri püspöké is volt.

37) *Doctrinae Jesuitarum proecipua capita.* Rupellae, 1584. 8. r. Régi könyvtári jegye: *Θ, F. O.* 6. lib. 27.

Kötése préselt bőr, melyen nyomva G. F. G. (Georg. Fabr. Gönczi) 1586. látható. Belől a címlapon ez áll: Sum Georgjj Gönczj post Valentini Liskai 1631; sum Steph. Fevenesi A. 1632.

38) *Gerhardus Joh.* Locorum theologicorum cum pro adstruenda veritate, tum pro destruenda quaerumvis contradicentium falsitate per Theses nervose solide et copiose explicatorum I—VIII. v. Jenae. 1615. 4. r. Régi könyvtári jegye eltörölve, de belérva: Liber scholae ill. Patachinae.

39) *Defensio admonitionis* neustadianae contra apologiae erfurtensis sophismata etc. Neustadii P. 1586. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. F. O. 4. lib. 11.

40) *Grinaeus Jac.* Theologica theoremata et problemata. Basileae. 1588. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. F. O. 5. lib. 24. Kötése préselt bőr.

41) *Bellarminus Rob.* De justificatione impii libri V. Heidelbergae. 1615. 8. r. Régi könyvtári jegye eltörölve, de rajta van a tulajdonos főiskola neve XVII. századbeli módon beírva. Egykori birtokosának a neve „S. D. Sz. 1617“ a táblájára nyomva. Azután 1635-ben az Ujhelyi L. Péteré volt.

42) *Bzovius Abr.* Concionum dominicalium totius anni tomus I-us. Coloniae Agr. 1613. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. B. O. 5. lib. 20. Bőrtábláján „G. F. K. 1613“ áll.

43) *Hutterus Leonhardt.* Irenicum vere christianum s. de synodo et unione evangelicorum non fucata concilianda tractatus theologicus. Wittebergae. 1616. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. G. O. 4. lib. 6.

44) *De libro concordiae* quem vocant, a quibusdam theologis nomine quorundam ordinum augustanae confessionis, edito, admonitio christiana etc. Neustadii. 1581. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. G. O. 4. lib. 26. Egykor a Kecs-keméthy Imreé volt.

45) *Alstedius Joh.* Hen. Theologia catechetica etc. H. n. 1616. 4. r. Régi könyvtári jegye elmosódva, de a szokásos XVII-ik századbeli beírás olvasható.

46) *Liber Nizachon Rabbi Lipmanni* etc. Norinbergae, 1644. 4. r. Régi könyvtári jegye 1649-ben az Apáczai Csere Jánosé volt, ki így írta belé nevét: *Johannis Csere*. Anno 1649. Dec. 15.

47) *Guilielmi Whitakeri* opera theologica duobus tomis nunc primum collecta. Aureliae Allobr. 1610. 2. r. Régi könyvtári jegye eltörölve. Volt ez egymásután a Molnár Alberté 1613-ban, a Miskolczy Istváné 1635-ben, a Fonyi Tamásé 1637-ben, végre a Szántai M. Lászlóé.

48) *Gualtherus Rud.* Homiliae. Lugd. Bat. 1585. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. D. O. 2. lib. 14.* Kötése préselt bőr.

49) *Platonis opera*, quae extant omnia. H. n. 1578. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. F. O. 1. lib. 21.* Kötése préselt bőr.

50) *Seminarium totius philosophiae Aristotelicae, Platonicae et stoicae in tres tomos divisum.* Studio et labore Joh. Baptistae Bernardi. H. n. 1605. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. D. O. 2. lib. 19.*

51) *Zabarellae Jacobi* opera. H. n. 1587. 2. r. Régi könyvtári jegye olvashatatlan. Kötése préselt bőr 1589-ből.

52) *Pauli Sonecinatis quaestiones metaphysicales acutissimae.* Lugduni, 1579. 2. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. B. O. 3. lib. 17.* A címlap előtti lapra ez van írva: *Liber scholae B. Kereszturianae ex donatione rev. ac doct. d. Georgii Suri R. scholae praedictae.* Sári György ott 1639-ben második pap és tanár volt.

53) *Coclenius Rodolph.* Lexicon philosophicum, quo tamquam clave philosophiae fores aperiuntur. Francoforti. 1613. 4. r. Régi könyvtári jegye: *Θ. G. O. 3. lib. 12.*

Kötése préselt bőr, melyen „M. P. K. 1628“ nyomás látható.

54) *Commentariorum collegii conimbricensis* soc. Jesu in octo libros phisicorum Aristotelis Stagiritae prima pars etc. Coloniae 1609. 4. r. Régi könyvtári jegye nem olvasható. Tábláján A. P. (Andreas Pragai) 1614.

55) *Commentarii collegii conimbricensis e soc. Jesu in universam dialecticam Aristotelis etc.* Coloniae Agr. 1611. 4. r. Régi könyvtári jegye nem olvasható. Ez is a Pragai Andrásé volt 1614-ben.

56) *Cronicon Carionis* expositum et auctum a Phil. Melanchtone et Gasp. Peucero. Wittebergae. 1572. 2. r. Régi könyvtári jegye: O. A. O. 3. lib. 10. Kötése préselt bőr „J. Sz. 1582“ nyomással. Volt a Károlyi Péter nagyváradi tanár és lelkészé is, ki nevét így irta belé: Sum Petrij Carolinj.

57) *T. Livii Patavini* romanae historiae principii decades tres cum dimidia etc. Basileae. 1555. 2. r. Régi könyvtári jegye nem olvasható, de rajta van: Liber scholae ill. Patachinae. Kötése préselt bőr „J. M. 1566“ nyomással. Egykor Miskolczy Literatus Györgyé volt, mit bizonyít a tábláján belől ezen feljegyzés: In perpetuam sui nominis memoriam alumni scholae celeberr. Sarospatakiensis G. L. M. dono obtulit. Scripsit Lisciae die 26. febr. Ai. 1636.

58) *Schönwetterus Joh. Theob.* *Commentariorum de bello germanico nostri temporis libri XIII.* Francofurti. 1627. 2. r. Régi könyvtári jegye: O. B. O. 2. lib. 25. A Rákóczy család ajándéka, mit bizonyít a címlap előtti levelre tett ezen feljegyzés: Liber ill. scholae Sarospatachinae a serenissima Rakócziana domo in usum praefatae juventutis dedicatus A. 1637. ipsis calendis jan.

59) *Diodori Siculi* scriptoris graeci libri duo. Viennae. 1516. 4. r. Régi könyvtári jegye nem olvasható, de benne van a tulajdonos főiskola neve régi modorban feljegyezve.

60) *Radzivill Nic. Christ.* Hierosolymitana peregrinatio 2. (Cimlap hiányzik). Régi könyvtári jegye: Θ. B. O. 3. lib. 23. Kötése préselt bőr 1615-ből.

61) *Osiander Lucas.* Epitomes historiae eccl. centuriae decimae sextae pars I. III. VI-ta. Tübingae. 1608. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. G. O. 3. lib. 27—29. Kötésén „P. S. K. 1616“ látható. 1630-ban a Suri Mihályé volt, ki nevét így irta be: Mich. Surii 1630. 1. Julii.

62) *Chemnicius Mart.* Examinis concilii tridentini opus integrum etc. Francofurti. 1609. 2. r. Régi könyvtári jegye nem olvasható már, de benne van: Liber ill. scholae Patachinae.

63) *Melius Péter.* A sz. Jánosnak tött jelenésnek igaz és írás szerint való magyarázatja praedicatiok szerint sat. Várad. 1568. Ez nem a XVII. századbeli könyvtárból való, de azért rendkívül érdekes, mert 1580-ban a Dávid Jánosé volt, kinek Telegdi Miklós ellen irt munkáját ma már csak Monoszlói András „Apológiájából“ ismerjük. Nevét így irta be: Ex libris Joannis David empt. Cziötörtöehini An. D. 1580. Azután 1596-ban a Vásárhelyi P. Istváné volt.

64) *Joannis Zonarae* monachi in canones SS. apostolorum et sacrorum conciliorum etc. commentarii. Lutetiae Par. 1610. 2. r. Régi könyvtári jegye: Θ. A. O. 2. lib. 10.

65) *Collegium de norma doctrinae* et controversiarum religionis iudice auctoritate . . . in praesentia . . . Maximiliani . . . Ratisbonae habitum. Spirae N. 1602. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. F. O. 5. lib. 5. Cimlapján: Anno 1629. vetettem sat. R. G.

66) *Cochlaeus Joan.* Historiae Hussitarum libri 12. Apud S. Victorem prope Moguntiam 1549. 2. r. Régi könyvtári jegye: Θ. B. O. 2. lib. 8.

67) *Biblia hebraica* eleganti charactere impressa. Amstelodami. 1635. 4. r. Régi könyvtári jegye: Θ. B. O. 4. lib. 28.

68) *Bibliorum codex sacer et authenticus*. Versio Sanctis Pagnini. Hely és év nélkül. Régi könyvtári jegye: *Θ. F. O. 3. lib. 22.* 1622-ből. Samaraeus Dániel ajándékozta a sárospataki tanuló ifjuságnak. Cím lapján ez áll: *Optimae expectationis juvenis Daniel Samaraeus ex hac miseriarum valle in coeleste piorum politeuma migraturus sacrum hunc bibliorum codicem in perpetuam coetus S. patachiensis rationem et usum in publicis tempore precum praelectionibus perennem testamento legavit memoriae suae perpetuo recolendae ergo. Ao. 1622. 13. Augusti.* Miután többi régi könyveinken vagy újabb keletü, vagy legtöbb-ször épen semmiféle évszám nincs feljegyezve a tulajdonos főiskola neve után: ezen könyvről azt tartom, hogy legré-gibb idő óta van birtokunkban, mégpedig folyvást, mert ezt a tanulók, úgy látszik, magokkal hordták vándorlásaik alkalmával az üldözések idejében.

69) *Biblia Vetabli*. Editio Rob. Stephani. Cím lap hiányzik. Régi könyvtári jegye: *Θ. A. O. 1. lib (?)*.

70) *Biblia Sacra*. Francofurti. 1608. 2 r. Régi könyvtári jegye: *Θ. D. O. 2. lib. 12.*

71) *Sectarum, errorum hallucinationum et schismatum* librorum partes tres. Francofordiae ad Od. 1528. 2 r. Régi könyvtári jegye: *Θ. B. O. 3. lib. 13.*

72) *Novum testamentum* jam quintum accuratissima cura recognitum a Des. Erasmo Rotter . . . Basileae. 1535. 2 r. Régi könyvtári jegye nem olvasható, de belé van jegyezve: *Liber scholae ill. Patachinae.*

73) *Dissertatio* de legibus in 4 libellos distributa. Conscripta per Balth. Meisnerum. Wittebergae. 1616. Régi könyvtári jegye: *Θ. G. O. 6. lib. 19.* és *Liber scho-lae etc.*

74) *Politicarum dissertationum* de statu imperio-rum... tomi IV. Opera et studio Nic. Belli. Francofurti. 1615.

Régi könyvtári jegye: *Θ. F. O. 6. lib. 13.* és *Liber scholae* etc. Préselt bőrkötés.

75) *Claudii Ptolemaei Pelusiensis Alexandrini* omnia, quae extant opera, geographia excepta. Basileae. 1541. 2 r. Régi könyvtári jegye: *Θ. H. O. 1. lib. 1.* Kötése préselt bőr „S. G. 1549.“ nyomással. Belől egykori birto-kosa: Georgii Szikszai.

76) *Jō. Gorraei Parisiensis* definitionum medicarum libr. XXIV. literis graecis distincti. Francofurti. 1601. 2 r. Régi könyvtári jegye: *Θ. B. O. 1. lib. 34.* Tábláján: *M. M. G. 1623.* nyomás.

77) *Peucerus Gasp.* Commentarius de praecipuis divinationum generibus in quo a prophetiis autoritate divina traditis . . . discernuntur artes et imposturae diabolicae etc. Servestae. 1591. 8. r. Régi könyvtári jegye nem olvasható. Kötése préselt bőr 1593-ból. A címlap előtti tiszta lapon írva: Váci Mihály pap keonve A. 1622. 14. 9-ris.

78) *Perotto Nic.* Cornucopiae latinae lingvae. Basileae. 1536. 2 r. Régi könyvtári jegye: *Θ. I. O. 2. lib. 6.* Kötése préselt bőr.

79) *Isokratis* scripta, quae quidem nunc exstant omnia graeco-latina postremo recognita. Basileae. 1570. 2 r. Régi könyvtári jegye: *Θ. G. O. 2. lib. (?)*. Rajta van: *Liber scho. ill. S. Patachinae.*

80) *Lamberti Hortensii Montfortii* enarrationes in XII. libros P. Virgilii Maronis Aeneidos etc. Basileae. 1577. 2 r. Régi könyvtári jegye elmosodva, de beleírva: *Liber coetus scholae saaros-patachinae.*

81) *Thesauri* lingvae graecae ab. Henr. Stephano constructi tomus III. Címl. hiányzik. 2 r. Régi könyvtári jegye: *Θ. F. O. 2. lib. 16.* Beleírva: *Liber scholae ill. Patachinae* és a címlap előtti tiszta lapon: *Generosus ac nobilis D. Jac. Literatus civis civitatis Lyszka digniss. bene-*

volo ductus animo in sui nominis memoriam dono offerebat hoc Thesauri volumen cum Appendice libellorum ad hunc... Thesauri volumen pertinentium ampliss coetui Anno 1632. die 16. Junii. Kötése préselt bór „V. L. T. 1577.“ felirással.

82) *Hesychii* Dictionarium. Címlap hiányzik. 2 r. Régi könyvtári jegye: Θ. B. O. 2. lib. 7. Beléirva: Liber scholae ill. Patachinae. A címlap előtti tiszta lapon: Váci Mihály pap keonive. A 1622. 14. nov. Kötése préselt bór. „M. P. 1567.“ felirással.

83) *Thesaurus* lingvae sanctae sive lexicon hebraicum... Auctore Sancte Pagnino Lucensi... recognitum opera Joh. Merceri etc. Lugduni. 1575. 2 r. Régi könyvtári jegye: Θ. F. O. I. lib. 2. Beléirva: Liber scholae ill. Patachinae. Kötése préselt bór.

84) *Thesaurus* graecae lingvae ab Henr. Stephano constructus H. n. 1572. 2 r. Régi könyvtári jegye: Θ. F. O. 2. lib. 15. Beléirva: Liber scholae ill. Patachinae. A címlapján: Georgii Sixai, azután: Stephani Szikszai, végre: Testamentaria legatione coetus scholasticus saros-patachien-sis jure perennali possidet. A. 1628. martii 1. die.

85) *Bentzius Joan.* Thesaurus elocutionis oratoriae graeco latinus novus. Basileae. 1581. 2 r. Régi könyvtári jegye: Θ. G. O. 2. lib. 14. Kötése préselt bór „D. K. T. 1587.“ felirással.

86) *Grawerus Alb.* Harmonia praecipuorum Calvinianorum et Photinianorum etc. Jenae. 1614. 4 r. Régi könyvtári jegye elmosódva, de beléirva: Liber ill. scholae Patachinae.

87) *Alciatus And.* Emblemata cum commentariis Claudii Minois. Címlap hiányzik. Kötése préselt bór. J. B. Sz. (Joh. B. Szenczi) 1618. felirással. Ez a Szenczi Boros János sárospataki tanár volt és könyveit az iskolára hagyta.

88) *Szegedi Steph.* Tabulae analiticae. Basileae. 1599.

2 r. Régi könyvtári jegye elmosódva, de beléírva régies modorban: Liber scholae ill. S. Patachinae. Kötése préselt bőr. J. B. Sz. 1602. felirással. A három betű alatt Szőlősi Bedő János hires nagy-bányai ref. pap neve rejlik. Neve után ezt írta a szerző dicséretére:

Pannonio Jano olim claruit Hungara tellus
Clarior est scriptis nunc Szegedine tuis.

89) *Mollerus Henr.* Jesaias in Jesaiam profetam. Tiguri. 1602. 2 r. Régi könyvtári jegye: Θ. A. O. 3. lib. 28. Tábláján I. K. V. 1610. felírás olvasható. Azután volt ez a Sámsondi Mártoné is, ki 1624. táján miskolci ref. pap volt és több könyvei a s.-pataki iskola könyvtárába kerültek.

90) *Bullingerus Henr.* In sanro sanctum Jesu Christi D. N. evangelium secundum Mathaeum commentariorum lib. XII. Tiguri. 1542. 2 r. Régi könyvtári elmosódva, de benne: Liber etc. Kötése préselt bőr 1545-ből.

91) *Aretius Ben.* S. S. theologiae problemata etc. Genevae. 1589. 2 r. Régi könyvtári jegye olvashatatlan. 1600-ban a már emlelt Szőlősi Bedő Jánosé volt. Kötése préselt bőr 1592-ből.

92) *Davenantius Joan.* Praelectiones de duobus in thelogia controversis capitibus etc. Cantabrigiae. 1631. 4 r. Régi könyvtári jegye: Θ. I. O. 2. lib. 13. Egykor a Tholnai János hires pataki tanára volt.

93) *Försterus Joh.* Thesaurus catecheticus etc. Wittebergae. 1619. 4 Régi könyvtári jegye: Θ. G. O. 4. lib. 3. Címlapjára írva: Liber scholae ill. S. Patachinae A. 1636.

94) *Chamierus* contractus sive panstratiae catholicae Danielis Chamieri epitome. Genevae. 1642. 2 r. Régi könyvtári jegye olvashatlan, de beléírva: Liber scholae ill. Patachinae.

95) *Stapletonus Thomas*. Principiorum fidei doctrinalium demonstratio methodica. Parisiis. 1578. Régi könyvtári jegye: Θ. D. O. 2. lib. 6.

96) *Pareus David*. Irenicum sive de unione et synodo evangelicorum concilianda liber votivus etc. Heidelbergae. 1615. 4 r. Régi könyvtári jegye: Θ. F. O. 5. lib. 27. Kötésén J. B. Sz. (Szenczi B. János) 1615. áll.

97) *Neander Michael*. Opus aureum et scholasticum in quo continentur Pythagorae carmina aurea etc. Lipsiae. 1577. 4 r. Régi könyvtári jegye olvashatlan de beléírva: Liber etc. Egykor a Szőlősi B. Jánosé volt. Kötése préselt bőr, D. K. F. 1587. felírással.

98) *Lud. Caelii Rhodigini* lectionum antiquarum libri triginta etc. H. n. 1599. 2 r. Régi könyvtári jegye: Θ. G. O. 2. lib. 9. Kötésén, mely préselt bőr, J. B. Sz. (Joh. Boros Szenczi.) 1613. áll.

99) *Foxus Joh.* Rerum in ecclesia gestarum, quae postremis et periculosis his temporibus evenerunt etc. commentarii. Basileae. 1563. 2 r. Régi könyvtári jegye elmosódva, de beléírva: Liber etc. 1620-ban a Szőlősi Bedő János, nagy-bányai papé volt.

100) *Joh. Sleidani* commentariorum de statu religionis et reipublicae, Carolo V. Caesare, libri XXVI. Argentorati. É. nélkül. 8 r. Régi könyvtári jegye olvashatatlan. Kötése préselt bőr, 1588-ból. Egykor ez is a Szőlősi B. Jánosé volt.

101) Editio nova axiomatum politicorum. Aucta a Greg. Richter. Gorlicii. 1604. 4 r. Régi könyvtári jegye elmosódva, de beléírva: Liber etc. Kötése préselt bőr, melyen J. B. Sz. (Joh. Boros Szenczi.) 1610. felírás látható.

A Rákóczyak és mások ajándékai folytán megszaporodott, gondosan leltározott könyvtár, az iskolának 1671. oct. 20-án történt elűzetése alkalmával pusztulásnak indult. A

tanárok: Buzinkai Mihály és Pósa-házi János, a tanulókkal együtt, egyelőre Debrecenbe mentek és ott várták az események fejlődését. Innen a következő évben, Apafi Mihály fejedelem meghívására, Erdélybe mentek, hol az akkor már üres gyulafehérvári iskolába telepítették le. A patak-gyulafehérvári iskolának egy része az 1682. év folytán, az országos állapotok változásával, visszajött ősi fészkebe, a másik rész Gyulafehérváron maradt, honnan 1718. ápril 20-án Marosvásárhelyre költözött és az ottani iskolával egyesült. Az 1682-ben Patakra visszajött iskola, a Tököly szerencsésének letűntével, 1687. ápr. 20-án kénytelen volt, a jezsuiták üzelme folytán, második ízben is elköltözni. Most Göncre ment, hol már azelőtt is, 1674-ig, híres iskola volt: leánya a patakinak. Itt is csak 8 évig lehetett békeségben. 1695. március 25-én Kassára tette át szállását, honnan a tanulók 1704. dec. 13-án tértek vissza a régen elhagyott fészekbe.

Az iskolának ezen vázlatos történetét e helyütt csak azért szőttem be, hogy a könyvtár sorsára némi világot vethessenek. Midőn az iskola 1671-ben Debrecenbe vándorolt, a könyvtár egy része is oda került, magukkal vivén azt és a nyomda betűit a tanárok és tanulók, a másik rész idegen kezekre jutott. Debrecenből ismét részben magukkal vitték a tanárok és tanulók a könyvtárt Gyulafehérvárra is. Csak így lehet megfejtetni, hogy a marosvásárhelyi főiskola régi könyvei közül, mintegy 38 darabon, még jelenleg is felismerhető, hogy a pataki főiskoláé volt. (L. a marosvásárhelyi főtanoda értesítőjét az 1876⁷/₇. évről). Hogy a jezsuiták kik különben inkább az iskola jóvedelmére ásitoztak, a könyvek közül is többet magukhoz ragadtak, bizonyos abból, hogy némely könyvünkön, melyek a főiskola régi könyvtári jegyét viselik, ez áll: Liber Residentiae sarospatakiensis Societatis Jesu 1676. (L. Collectio Dadaiana). Olyan könyvünk is van, melyet 1697-ben Kassán a német katonáktól vásárolt vissza id. Csécsi János, a Kassára menekült pataki

iskola tanára. Ilyen a következő című könyv: *Qu. Septim. Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri autoris antiquiss. ac doctiss. scripta ad complures veteres gallicanis germanicisque bibliothecis conquisitos recognita codices etc. Basileae. 1562. 2 r.* Ennek címlapjára ez van jegyezve: Redemtus a Germanis, qui hunc ex Arce Patach sustulerunt, Anno 1697 flor. hung. 2. per Joh. Tsétsi R. S. P. in suburb. cassov. Ez és ezzel együtt más könyvek is, hihetőleg akkor kerültek a német katonák kezébe, midőn a Zrinyi-féle összeesküvés felfedezése után, 1671-ben, a Stahrenberg, majd 1685-ben a Caprara vezérlete alatt álló császári sereg előtt a pataki vár kapui is megnyiltak. Hogy a kassa-pataki iskolának is volt könyvtára, azt a közelebb említetten kívül még a következő könyvek igazolják: 1) *Lansbergius Phil. Catechesis religionis christianae quae in Belgii et Palatinatus ecclesiis docetur. Tábláján: Ex oblatione munifica perill. et gener. D. Davidis Cassii Med. Doct. eperiessensis obtinet ill. collegium exul in suburbio cassov. ab anno 1703. 29 Jan.* 2) *Alstedius Joh. Hen. Methodus sacrosanctae theologiae octo libris tradita. Hanoviae. 1623. 4 r.* Schola suburbana ref. cassov. possidet ex oblatione testamentaria Rev. Dom. Joh. Vizsolyi. A. 1703 die 24 Apr. 3) *Marcus Antonius. De republica ecclesiastica.* Címlap hiányzik. 2 r. Ex oblatione munifica perillust. ac gen. D. Davidis Cassy Med. Doct. eperiessiensis obtinet ill. collegium exul in suburbio cassov. ab anno 1703. 29 jan. 4) *Harmonia confessionem fidei orthodoxarum et ref. ecclesiarum quae in praecipuis quibusque Europae regnis nationibus et provinciis sacram evangelii doctrinam pure profitentur etc.* A címlap nem egész. Ex oblatione munifica perill. ac gen. Domini Davidis Cassy Med. Doct. eperiessiensis obtinet ill. collegium exul in suburbio cassov. ab anno 1703. 29 jan.

A bujdosó főiskola az 1704. és 1705-ik évek folyamán végre Nigrelli császári hadparancsnok pártfogása mellett visszaköltözhetett régi helyére; de az ősi fészek fel volt dűlva, mindenféle javai, jövedelmei idegen kezekre kerültek, a könyvtári készlet nagyobb részével együtt. A szécsényi gyűlés hatása alatt, II. Rákóczy Ferencnek 1705. szept. 6-án kelt intézvénye alapján, egy vegyes bizottság ült ugyan össze oly célból, hogy a főiskola javainak és jövedelmeinek ügyét elintézzze, de a jezsuiták által 1671-ben és 1687-ben eltulajdonított könyveket többé vissza nem lehetett keríteni. Sőt 1706 végével, midőn Rabutin császári hadvezér Debrecenre megszállotta és kifosztotta, az a szerencsétlenség is érte a könyvtárt, hogy a tanárok és tanulók által 1671-ben odavitt és ott őrzött könyvek is zsákmányúl estek, régi nyomdánk betűivel együtt. (Lásd Szombati J. *Biographia professorum* 344. lap és Révész I.: *Figyelmező* 1872. X. f.). Valószínűnek látszik, hogy ez alkalommal néhány könyvünk a debreceni főiskola könyvtárába került, mit bizonyít az, hogy később, 1743-ban, régi könyvtárunk példányaiból kaptunk is vissza onnan 5 darabot.

A Kassáról való visszatérés után, több mint két évtizeden át, nehéz megpróbáltatásoknak volt kitéve a s.-pataki főiskola. Egyrészt a sárospataki jezsuiták mindent elkövettek, hogy az iskolát a hozzátartozó javakkal s jövedelmekkel együtt birtokukba kerítsék, másrészt a két tanár (Csécsi János és Füleki András, majd Nagymihályi Sz. Gergely) folytonos versengésben élve egymással, a rendetlenség és fegyelmetlenség színterévé változtatták át az iskolát, melynek már-már végpusztulását várták kárörvendő ellenségei. A nagy szerencsétlenség azonban, mely a ref. vallásuaknak ezen szemefényét érte, a közrészvétet a legnagyobb mértékben felébresztette. A fejedelmi kegy megszüntével, most már a középosztály, általában a nagy közönség vette párt-

fogása alá. Az ország messze vidékeiről siettek böles egyházi és világi férfiak, hogy az anyaiskola megzilált anyagi ügyeit rendbehozzák, sokképen megzavart szellemi életét újabb lendületnek indítsák. Hogy céljukban boldogultak s ez iskolát a magyarság javára megtarthatták, azt főképen III. Károly kegyességének lehet köszönni, ki böles intézkedéseivel a jezsuiták ármánykodásait meghiusította, a belviszályokat is óhajtott módon lecsendesítette.

Lehet képzelni, hogy e nehéz időben gondolni sem lehetett a könyvtár gyarapítására; sőt később, az egész XVIII-ik századon át sincs könyvtári tőkéje a főiskolának. Mindössze némely iskolai díjakat fordítottak a könyvtár javára. Ilyenek voltak 1775 óta az iskolai büntetéspénzek, melyek évenként 80—120 frtra mentek és az aláírási díjak, melyeket azok fizettek, a kik az akadémiai pályára való lépéskor az iskolai törvényeknek aláírtak. Ilyen volt 1785 óta a beírási díj, mely ugyanakkor 1 frtban állapított meg és 1788 óta a két (nagy és kis) hallgató-terem díja, melyet az ott tartatni szokott, gyakran előforduló könyvárverésekért fizettek pénzben vagy könyvben, mely alkalommal a jobb könyvek a főiskola számára megvásároltattak. Addig az árverést nem lehetett megkezdeni, míg a könyvjegyzék a főkönyvtárnoknak be nem mutattatott. Ezen időtájt a könyvtár ajtajánál perselyt is tartottak, melylyel a látogató közönség adományait fogadták el. A persely a tanári kar jelenlétében nyitattott fel és évenként 15—20 frt. jövedelmet adott. A mi ezen elsorolt jövedelmeken kívül még szükséges volt könyvtári beszerzésekre, azt az előjáróság, a közpénztár állásához képest, szívesen teljesítette, úgy tekintvén a könyvtárt, mint az iskola szellemi életének, tanárok és tanulók tudományos előhaladásának fő-fő tényezőjét. Ezért időről-időre megbizta a tanári kart, hogy meghalt tanárok, kitünőbb egyházi és világi férfiak könyvtárait a főiskola számára megvásárolják,

vagy könyvárveréseken, Pesten, Leleszen, vagy másutt vevőkül jelentkezhessenek. (L. Acta publica 76., 77. lap). Nem említve a kisebb vételeket, melyekről könyvtári naplóink a XVIII-ik században évről-évre folyvást tanuskodnak, a következő nagyobb vételek fordultak elő:

1) A *Longai* könyvtárból 1755-ben 21 különböző mű, 25 frtért és 84 denariusért.

2) A Dr. *Szathmári Paksi Pál*, s.-pataki tanár könyvtára, mely 181 műből állott, 279 kötetben, melyről ezen lajstrom maradt fenn: *Series librorum, quos sum-tibus inclyti, patronatus pro illustri collegio S.-patak. collegit cl. D. Paulus P. Szathmári, inserta publicae bibliothecae. Anno 1766.*

3) A *Bányai István*, s.-pataki tanár könyvtára, mely 388 kötetből állott és 677 frt. 22 denariusért vették meg. Ezen könyvek jegyzéke, melyben sok becses kiadásu latin classicusokra akadunk, ily címet visel: *Catalogus librorum e bibliotheca cl. D. Prof. Stephani Bányai in bibliothecam ill. collegii S.-patakiensis translata.*

4) A *Beleznai* könyvtár, melynek megvételével 1795-ben Szombathi János főkönyvtárnokot bizta meg az előljáróság. Ezzel mintegy 2308 kötettel szaporodott a könyvtár, mint a „*Recensio librorum bibliothecae Beleznaianae S.-patakinum adlatorum an. 1795.*“ mutatja.

Feltűnő, hogy a fent elősorolt könyvtárak lajstromában egyetlenegy régi magyar könyv sem fordul elő, mintha könyvgyűjtőink, magyar tudósaink, szentségtörésnek tartották volna, hogy az idegen nyelvű, különösen latin könyvek közt, még magyarul írók művei is előforduljanak. Irodalmunk újjászületése s ennek segélyével nemzeti és szellemi életünk megújodása hozta meg azt az időt, midőn magyarjaink a könyvészet terén is különös súlyt fektettek a nemzetire és gyűjtögetni kezdték azt, ami magyarul vagy magyar

embertől iratott. E tekintetben a sárospataki főiskolai könyvtár körül felejtethetlen érdemet szerzett magának *Szombathi János*, tanár és könyvtárőr (inspector bibliothecae 1783—1823.), ki a régi magyar könyveknek szenvedélyes gyűjtője volt, már akkor, midőn nálunk még igen kevesen gondoltak arra. E végett felkutatta a szegény ref. papok s tanítók könyvtárait, felhasználta az ünnepre járó és supplicáló diákokat. Az ő páratlan gondoskodásának köszönhető, hogy már 1790-ben mintegy 170 különböző műre megy nálunk a XVI. és XVII. századbeli magyar könyvek száma. Az ő egyedüli érdeme, hogy a sárospataki könyvtár régi magyar könyvekben jelenleg is az első helyek egyikét foglalja el a hazai könyvtárak közt.

A vétel mellett ajándék útján is nevezetes gyarapodást vett a s.-pataki könyvtár. Legelső volt, ki a XVIII-ik század elején, mindjárt az iskola visszaköltözködése után, nagyobb számu könyvet hagyott ránk: Eszéki István, kolozsvári ref. lelkész, ki 1659-ben iratta be magát a s.-pataki akadémiai ifjak névsorába. Az iskolából egyenesen a németalföldi egyetemekre ment. Onnan előjövén, lett szatmári tanár, azután Erdélyben egymásután udvarhelyi, deési és végre kolozsvári lelkész. Se Bód Péter, se Ferenczi és Danielik nem jól adják életrajzát. Ezen tudós ref. lelkész 1707-ben meghalván, gazdag könyvtárának kétharmadát a s.-pataki, egyharmadát pedig a kolozsvári iskolának hagyta. Érdekes végrendeletének ide vonatkozó 5-ik pontja: *„A könyveknek is egy részét, hacsak harmadát is, hagyom a kolozsvári collegiumnak, két részét a pataki scholának, mint-hogy azoknak, úgy tudom semmi sincsen, itt mégis vagyon valami.”* A könyvek csak 1720-ban szállítottak Sárospatakra. Az egész hagyomány 205, nagyobbbrészt theologiai munkából állott. Minden kötetben látható Eszéki Istvánnak sajátkezű névirása. E hagyomány emlékezetét

ily című catalogus tartja fel: *Catalogus librorum a Ven. Dom. Stephano Eszéki ill. scholae S. patakinæ legatorum et die 3 sept. 1720. e Transilvania adductorum.*

A másik nagyobb könyvadomány e század elejéről a *Simándi István* s.-pataki tanáré, a ki 1710. máj. 2-án elhalván, egész könyvtárát a főiskolára hagyta. Mintegy 294 theologiai, bölcészeti és görög-római irodalomra tartozó munka olvasható meg azon jegyzékben, mely ezen hagyományról mai nap is tanuskodik könyvtárunkban ily címen: *Catalogus librorum ill. collegio S. patak a clar. D. Stephano Simandi legatorum hac serie inventatus A. 1711. per Franciscum Jantho.* Ezen két könyvjegyzék összehasonlító vizsgálata tanulságos már csak azért is, mert megtudjuk belőlök, hogy egy lelkésznek és egy fiatalon elhalt tanárnak milyen könyvtára volt a XVIII. század elején. A theologiai művek mindkettőnél nagyobb számmal voltak képviselve, mint egyebek, noha Simándi bölcészeti tudományokkal foglalkozott és első tanított kísérleti természettudományt a s.-pataki főiskolában, a miért is őt, mint később Hatvani Istvánt Debrecenben „ördögös-“nek tartották. Kiseb könyvadományok a XVIII. századból ezek:

1) *Dusitza Mihály* báji ref. lelkész hagyományából 1738-ban 28 darab. 1717. sept. 1. iratta be magát az akad. ifjak sorába. 1728-ban iskolánkból egyenesen akadémiaára, Utrechtbe ment, honnan 1730-ban visszajöven, 1731-ben báji pappá lett, meghalt 1738-ban.

2) *Radócz István* hagyományából 1739-ben 5 db.

3) *Matolcsi László* hagyományából 1743-ban 15 db.

4) *Pettyéni Gyöngyösi Pál*, elébb kassai lelkész, azután a frankfurti (az Odera melletti) egyetem tanára hagyományából, 1746-ban, 63 db. angol mű. Ennek hasonnevű fia Pál, orvostudor, pétervári kórházi orvos volt, leánya pedig Sára, Bányai István sárospataki tanár (1744—67.) felesége volt.

Az elősoroltakon kívül még több, mint 200 adományozó nevét mutatják fel könyvtári naplóink a XVIII. századból. Ezek közt tekintélyes egyházi és világi férfiakra akadunk, de nagyobbbrészt szegény papok, tanítók és tanuló ifjak. Ezek, ha valamely iskolai hivatalt (seniorság, könyvtárnokság), vagy iskolai pályákat bevégezték, hálájuknak szokás szerint egy-egy a könyvtár számára felajánlott könyvvel adtak kifejezést. Így tettek 1751 óta a külföldi egyetemekről hazatért ifjak is, mely úton könyvtárunk időnként nevezetes gyarapodást vett.

Mint feljebb előadtam, a XVIII. században végpusztulásra jutott könyvtárunk vétel, hagyomány és különösen ajándék útján szép gyarapodásnak indult. A régi könyvtár néhány példányai is innen-onnan előkerültek. A könyvtár közvetlen felügyeletével, gondozásával most is, mint a mult századokban, az esküdt diákok (primarii) közül biztak meg egyet, vagy legtöbbször kettőt is. A főfelügyeletet az igazgató-tanár, majd 1783 óta Szombathi János, mint főkönyvtárnok vitte. Fontosabb ügyekben, mint p. o. vétel, csere, árverelés, maguktól nem intézkedhettek. Kötelességök volt a könyvtárt rendben tartani, az olvasó közönséget kiszolgálni. Hivataluk 1 — 3 évig tartott. Megjegyzendő, hogy ezen században még a természettani eszközök, régiségi tárgyak sat. is a könyvtárban őriztettek. Hivatalévök elteltével a könyvtárt és más őrizetökre bízott tárgyakat leltár mellett adták át utódaiknak. Hadd álljon itt azoknak névsora, kik a XVIII. században könyvtárnokságot viseltek. *Jantho Ferenc* 1711-ben (akad. pályára lépett 1704-ben, 1712-ben tállyai tanító, hol aztán állandóan megtelepedett, † 1718.). *Czeplédi Sámuel* 1715-ben (akad. pályára lépett 1706 oct. 3., 1716. jan. 23. seniorrá lett, 1717-ben külföldre ment, honnan 1719-ben tért vissza, 1720-ban berzétei pappá választatott, hol † 1728.). *Pécsi Imre*, később Péczeli nevet vett fel, 1726-ban (atyja

a révkomáromi lelkésznek, nagyatyja a debreceni tanárnak. Az akad. pályára 1717. jan. 26-án lépett, 1725-ben syntaxisták tanítója volt, 1728—1730-ig rimaszombati tanító volt, végre 1731-ben külföldre ment, honnan 1734-ben visszatérvén, zsolcai s azután lúci és putnoki lelkész volt, meghalt 1758-ban). *Szerencsi István* 1728-ban (akad. pályára lépett 1718. jul. 7., 1729-ben külföldre ment, onnan hazajövéen, lett vadnai, végre szilicei lelkész, † 1761.). *Fekete Zsigmond* 1732-ben. *Lebo István* 1736-ban. *Petrachai István* 1738-ban (akad. pályára 1726. dec. 7. lépett, 1738-ban seniorságot is viselt, majd 1739-ben tállyai pappá választatott, mely minőségben 29 évet töltött. Végre golopi lelkész és abauji esperes. Golopi lelkész csak névleg volt, mert Tállyán saját házában lakott. Meghalt 1789-ben, 81-ik évében). *Bányai István* 1738. és 39-ben, azután 1744-ben pataki tanár lett. *Rimaszombathi András* 1739-ben (az akad. pályára lépett 1729. szept. 22., 1738-ban a logicusok praesese volt, mint könyvtárnok még 1739-ben seniorrá választatott, 1741-ben külföldre ment, honnan visszatérvén, berzétei pap lett, hol 1745-ben fiatalon elhalt). *Szilágyi Pál* 1740-ben. *Szücs István* 1742-ben. *Kolláti Fános* 1743-ban. *Szentgyörgyi Mihály* 1745—47-ig (akad. pályára lépett 1739-ben, febr. 27.; 1750. febr. 7. seniorrá választatott, azután pelsőci, végre vadnai pap lett, hol 1774 tájban halt meg). *Szathmári Paksi Abrahám* 1749—50-ig (azután tokaji, kazinci, keresztesi pap és superintendens). *Szentgyörgyi Sámuel* 1751—1756-ig (hasonnevű atyjának, a superintendensnek fia, az akad. pályára lépett 1743. márc. 31., seniorrá lett 1756. jan. 26., azután külföldre ment, honnan visszatérvén, lett sajó-vámosi lelkész, hol meghalt 1779 táján. *Szentesi Fános* 1756—60-ig (később s.-pataki tanár). *Csebi Pogány Lajos* 1760—61-ig, ugyanekkor segéd-könyvtárnok *Katona József* volt. *Szentgyörgyi István*

1761—1763-ig, ki később s.-pataki tanár volt. *Bátori József* 1764—66-ig (akad. pályára lépett 1753. jul. havában, 1765. a logicusok praesese volt, 1767-ben seniorságot viselt, azután külföldre ment, honnan visszatérván, lett kazai lelkész, hol meghalt 1804-ben, 70 éves korában). *Katona József* 1766—68-ig és vele *Molnár Görgei István* segéd-könyvtárnok (a későbbi s.-pataki tanár atyja), ki 1768—69-ben maga volt könyvtárnok. *Tasnádi Székely István* 1769-ben (Istvánnak fia, akad. pályára lépett 1760. dec. 5-én, 1775-ben seniorságot viselt, 1776-ban a berni egyetembe ment, honnan 1788-ban visszatérván, 1779-ben lett szepsii pap; 1793-ban abauji esperes, meghalt Szepsiben. 1800-ban). Vele egyidejűleg *Sárkány Pál* és *Szathmári Paksi Sámuel* voltak segéd-könyvtárnokok. *Komjáthi Abrahám* 1770—1773-ig (akad. pályára lépett 1760. máj. 2-án, 1774. jan. 25. seniorrá választatott, 1775—1785-ig külföldi egyetemen időz, honnan visszatérván, a miskolci gimnázium professora lett, azután 7½ év múlva igricii, végre parasznyi lelkész és a.-borsodi esperes). *Kérészi István* 1774—1778. (Zsigmondnak, a cserépfalvi lelkésznek fia, atyja után szintén cserépfalvi lelkész volt). Ugyanakkor *Szathmári Paksi Mózes* és *Tasnádi Székely József* segéd-könyvtárnokok voltak. *Szathmári P. Mózes* és *Tasnádi Székely József* egyidőben, 1778—1781-ig mindketten rendes könyvtárnokok voltak. Az utóbbi még 1781—83-ig is hivatalban volt (fia Istvánnak, testvére a szepsii papnak, Istvánnak; akad. pályára lépett 1770. jan. 20-án, 1783. jan. 15. seniorrá választatott, 1784-ben külföldre ment, honnan 1786-ban tért vissza; 1790-ben erdőbényei, majd 1802-ben hernád-németii pappá lett, hol 1822-ben halt meg). Vele egyidőben *Szabó Dávid* (később s.-pataki tanár és ujságíró) viselt alkönyvtárnokságot. *Rozgonyi József* 1783—4-ig (később s.-pataki tanár). *Kisari Tóth János* 1784—1790-ig. Ezzel 1786—1788-ig

Láczai József viselt alkönyvtárnokságot, mindketten később sárospataki tanárok lettek. *Váczai Sámuel* 1790—92-ig. *Zilai Császár Sámuel* 1792—1794-ig (akad. pályára lépett 1780. jul. 10., 1795. febr. 2. seniorrá választatott, 1796-ban külföldre ment, honnan egy év múlva visszatérván, lett először gesztelyi káplán atyja mellett, azután 1799-ben petrii, 1802-ben szuhai, végre egymásután hetei, rimaszombati, perku-pai lelkész). *Váradi Pál* 1794—95-ig. *Gál András* 1795—97-ig (akad. pályára lépett 1783. febr. 2.), 1797. jan. 27. seniorrá választatott, 1798-ban a jénai egyetemen időzött, honnan 1799. jan. havában visszatérván, lett gönci, majd 1811-ben vadászi lelkész). *Kovács István* 1797—99-ig, vele egyidőben alkönyvtárnok *Miskolczi Mihály* volt, ki aztán 1799—1800-ig rendes könyvtárnokká választatott.

A könyvek számának növekedése, a kiszolgálat gyorsasága és pontossága szükségessé tette a könyvtár célszerű elrendezését. Ez több ízben történt a XVIII-ik században.

Pécsi (később Péczeli) *Imre* könyvtárnok volt az első, a ki könyvtárunkat 1726-ban, *Kispataki János* (1716-ban aug. 2. íratott be az akad. ifjak közé, 1726—27-ig senior, 1728-ban miskolci tanító, 1730-ban akadémiaira ment, azután Győrben és Neszmélyen viselt papi hivatalt, meghalt 1753-ban) senior idejében elrendezte. Emlékét a Pápai Molnár Mihály által írt ily című, szép betűkkel írt jegyzék tartja fel: *Nomina ac ordo librorum ut et aliorum instrumentorum, quae in bibliotheca ill. collegii ref. s. patachiensis ab anno 1726. 8 octobris inventantur, de quibus bibliothecarius ratiocinari obligatur seniore hum. d. Joh. Kispataki thecario item hum. d. Emerico Pécsi noviter descripta per Michaelem Pápai Molnár anno die praedictis.* Ezen catalogus szerint a könyvek 43 thecában voltak elhelyezve. A thecák a magyar és héber betűrend szerint rendeztetek el. Minden thecával újra kezdő-

dik a sorszám. A könyvek címe a lehető legrövidebben a nyomtatás helye és ideje nélkül adatik. A kötetszám- és alak mindenütt fel van jegyezve. Az egyes thecákban levő kötetek számából következtetve, a theca polcot vagy legfeljebb a szekrények egyes fiókjait jelentette. A könyvtár ekkor még csak 1314 kötetből állott.

Ezen hely szerinti catalogushoz 1728-ban *Szerencsi István* könyvtárnok betürendes címtárt készített, mely ily címen van meg könyvtárunkban: *Series librorum in bibliotheca ill. collegii ref. Sárospatakiensis contentorum secundum ordinem alphabetici hoc modo digesta per Steph. Szerencsi pro tempore ordinarium bibliothecarium A. 1728. d. 19. octobris.* E betürendes címtárban sines megjelölve a nyomtatás helye, ideje és az alak, de az egyes könyvek könyvtári helyzetére nézve el lehetett igazodni belőle.

Nem sokára 1738-ról újabb catalogust tudunk felmutatni ily címen: *Nomina ac ordo librorum et aliorum istrumentorum, quae in bibliotheca ill. collegii s.-patakiensis novo ordine disposita H. D. Johannes Petrahai reassignavit a. 1738 Stephano Bányai pro tempore bibliothecario ipsis calendis febr. presentibus ac inventantibus H. H. D. D. Stephano Lebo, Joh. Szentpéteri, Georgio Tállyai.* Ugy látszik, hogy az átadás mindig egynehány nagyobb diák jelenlétében ment végbe. Ezen catalogus szerint a könyvek, melyek a megelőző kimutatáshoz képest igen kevés szaporodást mutatnak, 51 thecában voltak elhelyezve, melyek a magyar és héber alphabet szerint nevezettek most is. A theca ekkor is polcot vagy fiókot jelentett. A kiadás helye, ideje és az alak egy könyv után sines feljegyezve, de a kötetszám ki van mutatva. Az 1738-iki rendezés alkalmával egyszersmind a tulajdonos főiskola nevét is beírták a könyvekbe, így: *Liber ill. scholae s.-pata-*

kiensis 1738. Bélyegnek még semmi nyoma sincs abban az időben.

1760-ban a könyvtári létszám növekedése újabb rendezést tett szükségessé, melyet *csebi Pogány László* és *Katona József* hajtottak végre. A rendezés módjáról és a könyvek számáról ily című catalogus nyújt felvilágosítást: *Series librorum ill. collegii ref. s.-patakiensis anno 1760.* Mindössze 71 thecában 1795 kötet volt elhelyezve. Az elhelyezésnél az alak volt határozó. A könyvek címénél már a kiadás helye és ideje is meg van jelölve. A thecák melyek polcot jelentenek, a magyar, héber és görög alphabet szerint neveztettek el és egy-egy ábécén kétszer is végimentek, így: A A. α α. ❧ ❧ sat.

Ezen helyszerinti catalogushoz, mely az átadást és átvételt könnyítette meg, betűrendes lajstromot is készítettek 1766 táján, mely ismét a könyvtár használatánál szolgált nélkülözhetetlen kalauzúl. Ennek készítői hihetőleg Katona József és Molnár Görgei István voltak. Címe: *Catalogus librorum ill. collegii s.-patakiensis alphabeticus.* Ebben a könyvek címe csak igen röviden a nyomtatás helye és ideje nélkül van adva, a kötetszám és a könyvtári helyzet azonban pontosan jelezve. Ekkor a könyvek száma 2569 kötetre ment.

1780-ról is tudunk címtárt felmutatni, ilyen felirattal: *Catalogus librorum bibliothecae publicae ill. collegii S.-patachinae ordine alphabetico digestus a. 1780. M. Novembr.* de ez a rendezés módjáról nem nyújt tájékozást és a könyvtári helyzetre nézve sem igazít el.

Egész tervszerűséggel, az eddigitől elütő módon fogtak a rendezés munkájához 1785-ben, midőn K. Tóth János és Lácai Sz. József könyvtárnokok egy helyszerinti és egy betűrendes címtárt készítettek, melynek emlékét a „*Series librorum secundum loculos dispositorum*“ és a „*Cata-*

logus librorum bibliothecae publicae ill. scholae S.-patakinæ ordine alphabetico digestus et descriptus a. 1785, mense jan. procurante Joh. Tóth bibliothecario ordinario per Josephum Láczaï“ című lajstromok tartják fel. Ekkor úgy látszik, talán új helyiségben, a könyvek alak szerint helyeztettek el tíz szekrényben, melyek a magyar ABC betűivel (A—K) jelöltettek meg. Egy-egy szekrénynek 20—28 polca volt, melyen a könyvek alulról felfelé, balról jobbra menve számoztattak, így: L(itera) A. pl(uteus) 13. num(erus) 105. Minden kötetnek más száma volt és a számozás minden szekrénynél újra kezdődik. A könyvek címénél a kiadás helye, ideje és az alak fel van jegyezve. A helyszerinti catalogusnak teljesen megfelel a betűrendes, mely utóbbi a könyvek könyvtári helyzetére pontosan rávezet. Az összes létszám ekkor, számításom szerint, 3500-ra ment.

Ezután öt évvel, 1790-ben, midőn *Kisari Toth János* a könyvtárnokságot *Váczi Sámuelnek* átadta, ismét új leltárt vettek fel, melyről a „*Bibliotheca ill. collegii Helv. Conf. addict. s.-patakiensis inventata a. 1790*“ című catalogus tanuskodik. Itt a rendezési módszer nem mutat változást az 1785-ikivel szemben, de azért nevezetes, mert a magyar munkák és a Magyarországról írottak, hihetőleg *Szombati János* utasítása szerint, most legelőször külön választattak és egy ujonnan felállított (L) szekrényben helyeztettek el. Ezen catalogusban 4069 kötetet számoltam meg.

A XVIII-ik században utóljára 1797-ben rendezték el a könyvtárt, *Kovács István, Miskolczi Mihály* könyvtárnokok. Mutatja ezt ily című lajstrom: *Catalogus librorum bibliothecae publicae ill. collegii ref. s.-patakiensis secundum pluteos concinnatus*. Ezen helyszerinti catalogusban az 1785-iki rendszer van megtartva; készült-e hozzá betűrendes címtár, még eddig nyomába nem akadtam. A

kötetek száma most már 9713-ra rugott fel, a mi főkép a fentebb említett Beleznai-féle könyvtár megvételéből állott elő.

Mint az előadottakból látszik, a XVIII. században a sárospataki főiskolai könyvtár úgy volt rendezve, kiszolgáló személyzettel (1—3 könyvtárnok, ezenkívül irnokok) úgy volt ellátva, amint azt egy tudományos intézet méltósága megkívánja, a tanárok és tanulók szellemi élete szükségessé teszi.

Érdekes lesz már most a könyvtár használatára nézve alkotott rendszabályokat megismerni. 1778. okt. havában, midőn *Szathmári Paksi Mózes* és *Tasnádi Székely József*, könyvtárnokokká választottak, a következő használati rendszabály állapított meg:

1. A két könyvtárnok egyenlő, mindkettő felelősséggel tartozik.

2. Szerdán és szombaton 12—1 óráig és 3—5-ig a könyvtár nyitva áll és egyik vagy másik könyvtárnok mindég mulhatatlanul jelen lenni tartozik.

3. A kiadott könyveken netalán előforduló piszok és rongálás (*maculae et detritiones*) gondosan megvizsgálandó, a beadónak megmutatandó; az okozott kárt az igazgató becsüli meg.

4. Bármely kiadott könyvnek visszaadása szorgalomszak végével történik; azok, akik be nem adják, az igazgatónak jelentetnek fel.

5. Vidékieknek, az igazgató különös megbízása nélkül, könyvek nem adatnak ki és akkor is csak az igazgató által meghatározott időig.

6. Az igazgató tudta nélkül őrizet végett (*in conservatorium*) semmit sem szabad elfogadni; ha pedig valamit elfogadnak, a letevő biztosítása végett térítvényt állítsanak ki és a letett tárgyért mindketten kezességet vállaljanak.

7. Az áruba bocsátott könyveket az igazgató beleegyezése nélkül megvenni és számadásba vinni nem szabad. A könyvtár számára a tanárok tudta nélkül úgy vegyenek könyveket, hogyha azok nem volnának méltók a könyvtárba való felvételre, magok számára lesznek kénytelenek megtartani azokat.

8. A könyvek eladóitól a könyvek áráról nyugtatványt vegyenek, melyet számadáskor előmutatni tartoznak.

9. A kiszabott órákon kívül is bármely tisztességes vidéki ember, vagy iskolai tag irányában, különösen a primariusok és a vitatkozásra nyilvánosan kijelöltek irányában, a könyvtárba bocsátásra nézve, szívesek és előzékenyek legyenek (*faciles se se exhibeant*).

10. Nyilvános tanítási időben, amennyire eszközölhető, a könyvtár látogatása meg nem engedtetik, legalább vigyázni kell, hogy valaki a hallgató terembe be ne menjen. L. Acta publica 110. 111. ll.

Ezen rendszabályokból látszik, hogy míg egyrésről a könyvtári vagyon megőrzését minden oldalról biztosították apáink; másrésről az olvasó közönség kényelmére is minden lehető intézkedést megtettek, többet sokkal, mint amennyit mai időben teszünk és tehetünk.

Majd 1781. márc. 28. a gyarapodási napló vezetésére nézve is utasítást kapnak a könyvtárnokok. Meghatározták, hogy a könyvbevétel igazolása végett, különösen az ajándékba kapott könyvekről, magától az ajándékozótól, vagy ha ez nem lehet, a behozótól vagy átadótól, elismervényt kell felmutatni. Továbbá minden ajándékba kapott könyvet fel kell jegyezni és ha tán ezek közül némelyek eladattak és az árukon újak vétettek, ezeket is be kell iktatni különböző címen. L. Acta publica 138. 139. ll.

A XVIII-ik században, mint láttuk, nem volt állandó tőkéje a könyvtárnak. Némi csekély jövedelmet az iskolai

díjakból, büntetés-pénzekből biztosítottak számára. A XIX-ik században már állandó tőkét is tudunk felmutatni. Egyes derék pártfogóink, iskolánk szellemi életét, az előhaladott kor kívánalmaihoz képest, az által kívánták emelni, hogy külön a könyvtár számára is tettek alapítványokat. Ilyenek:

1. A gr. *Teleki Sámuel* 500 vfrtos alapítványa, 1809. nov. 26-ról, mely az 1811-iki pénzváltozás után 144 vfrtra és $30\frac{2}{3}$ krra szállott alá.

2. *Szathmári Paksi Erzsébet* aszszony (Varannay Istvánné) 100 vfrtos alapítványa, 1810-ről, mely kamataival 136 vfrtra növekedvén, az 1811-iki pénzváltozás miatt 34 frt, 10 krra szállott. Ezen tőkéhez csatolták azon 100 vfrtot is, mely a *Bárczai Katalin* (Kácsándy Lászlóné) által 1784-ben magyar könyvek nyomtatására hagyott 500 vfrtos alapítványából megmaradt és az 1811-iki pénzváltozás miatt 25 vfrt. 8 krra szállott.

3. *Csobai Nagy András* 2000 vfrtos alapítványa, 1812-ről, azon feltétellel, hogy a tőke kamatjának $\frac{1}{10}$ része minden évben a tőke nevelésére fordíttassék.

4. Gr. *Teleki László* 1000 vfrtos alapítványa, 1815. jan. 1-ről. Az alapítványlevél szerint ezen tőke kamataiból csak *bölcsészeti, történeti és classica*i irodalomra vonatkozó műveket lehet vásárolni. Megvan határozva, hogy a választás joga 3 évenként sorba forogjon az említett szak tanárain. Ki van kötve, hogy a vásárlandó és már megvásárlott könyvek jegyzéke évenként az egyházkerületi gyűlés elé terjesztessék jóváhagyás, illetőleg tudomásvétel végett s az eredményről ő maga is tudósíttassék. Hogy csak az említett három szakot jelölte ki az alapító, annak oka volt: „mivelhogy a bibliotheca theologiára tartozó könyvekkel leginkább bővülködik.”

5. *Szathmári Paksi Mihály* pesti ügyvéd, 100 aranyos alapítványa az 1829. febr. 4. kelt végrendelet szerint.

6. *Fáy András* 400 vfrtos alapítványa, mely 1835. aug. 11-én folyt be a pénztárba, magyar könyvek vételére volt rendelve.

7. *Constantin Gábor* 300 vfrtos alapítványa, az 1817 szept. 5. kelt végrendelet szerint.

Ezen hét rendbeli alapítvány összesen 5028 forint 48 krt tesz vfrtban, mostani pénzértékben 2216 frt. 95 kr. L. Offici liber 1825.

Ennyinek kellene lennie a könyvtár tőkéjének jelenleg is.

Ezen alapítványok mellett az iskolai igazgatóság, hogy a könyvtár szegényes ellátásán segítve legyen, a XVIII. században nyitott s fentebb elősorolt jövedelmi forrásokon kívül újabb jövedelmi ágakat is teremtett. Ilyenek:

1. *A papságra avatandók ajánlatai*, mely 1807-ben határoztatott el s majd 1813-ban újra megerősítettett. Minden pap, az úgynevezett *felszentelés* alkalmával, még a szentelési gyűlésen 5 vfrt, vagy azzal felérő könyvet tartozott ajánlani a könyvtár számára. Ezen szokás még ma is fennáll, azon különbséggel, hogy a hasonértékű könyvajánlás ma már nincs divatban.

2. *Beírási díj*, mely 1784-ben egy vfrtban állapított meg és felerészben az igazgatót, felerészben a könyvtárt illette. 1836-ban az új iskolai szervezet szerint, az iskolai díjak pengőpénzre emeltetvén, a gimn. beírási díj a közrendűekre 1 frtban, az úrfiakra 2 frtban állapított meg, melynek fele az igazgatóé, fele a könyvtaré volt. Az akadémiában a non togatusok 3 pgő forintot, a togatusok 2 pfrtot fizettek a beírási díj fejében, mely összegnek $\frac{1}{3}$ -része az igazgatóé, $\frac{2}{3}$ -része a könyvtaré volt. 1856-ban már a beírásokból befolyt jövedelem felerészben a közpénztárba folyt, az akad. beírásoknak pedig csak egyharmada fordul elő a könyvtár bevételei közt. Végre 1862-ben a beírások díja 1 forint 5 krról 2 frtra határoztatván,

ennek fele a nyugintézet részére fordított; majd 1870-ben, egyházkerületi határozatnál fogva, a beírásokból járó összes jövedelem a tanári nyugintézetnek engedtetett át.

3. *Aláírási díj*, melyet az akad. pályára lépő ifjak, az iskolai törvények aláírása alkalmával, 1775. óta fizettek. 1808-ban meghatározták, hogy a törvények aláírásakor (subscriptio) a könyvtár számára külön rovat nyitassék s az illető maga írja oda nevét, midőn egynémelyik nagyobb ajánlatot is tett a könyvtár javára. 1825—1835-ig, a könyvtárnoki tiszti könyv kimutatása szerint, az egyházi pályára készülők (togatusok) 3 frt. 45 krt, a világi pályára készülők (non togatus) 5 frtot fizettek váltó-pénzben. Ezenkívül 1835-ben az aláíráskor az ajándékozók számára, régi szokás szerint, külön rovat készítését határozták el. 1836-ban az isk. díjak pengő-pénzre emeltetvén, aláírás címen a non togatusok 2 pengő frtot fizettek a könyvtár javára, a togatusoktól is ennyi járt, csak hogy ennek negyedrészt a senior kapta. Így volt 1856-ig, csak hogy 1852. óta az aláírási díj 3 pengő frtban állapított meg. 1856-ban az aláírási díj fele már a közpénztárba folyt. 1870. óta ezen tétel nem jön elő többé a könyvtár bevételei közt.

4. *Perselypénz*. A mult század közepe óta, egész 1836-ig, a könyvtár ajtója előtt persely volt kifüggesztve, melybe a látogatók rakosgatták adományaikat. Az 1836-ik éven innen ezen jövedelmi forrást nem mutatják többé a tiszti könyvek.

5. *Tanítói díj*. 1806-ban meghatározták, hogy a tanítóságról visszajövők 2 vfrtot, a segédtanítóságról (preceptor) visszajövők 1 vfrtot fizessenek a könyvtár számára. Ezen tétel még az 50-es és 60-as évek bevételei közt is szerepel, de 1870-nen innen már nem fordul elő.

6. *Térítvény-díj*. Már 1775-ben azt határozták, hogy a tanítóságra menők annak a pénznek kétharmadát, melyet

az egyházak követei hoznak, a könyvtár javára adják. Ebből fejlődött ama szokás, hogy a tanítóságra és vidéki nevelőségre menők számára adott térítvény pecsételéseért a nagyobb egyházak követei 2 vfrtot, a kisebbekéi pedig 1 vfrtot fizettek a könyvtár számára, mindenkor az ellenőrnél (contrascriba). Ezen díj szokásban volt még 1871-ben is, de azon innen már nem jő elő a könyvtár bevételei közt.

7. *Büntetés pénz.* Ezt 1775. jul. 12. óta, egész 1848-ig, az iskolai törvény áthágói (magyar nyelven beszélők, könyörgés-mulasztók, kártyázók, pipázók, 1828-ban a tarka nyakkendő viselők, az 1836-iki törvény pontjai szerint, a kik a könyvtár könyveit idejében vissza nem szolgáltatták stb.) fizették. Általában 1848-ig a börtönpénz is a könyvtár jövedelmei közé tartozott.

8. *A jogtanulók ajánlatai.* Az iskolából távozó jogászok 1814. óta évenként kisebb-nagyobb összeget ajánlottak a könyvtár javára. Ezen tétel csak 1825-ig található fel a tiszti könyvekben. 1818-ban 310 vfrtot tett az ajánlott összeg.

9. *Páncélvármegye váltsági díja.* Ez évenként 1814—1822-ig 10 vfrttal jő elő a bevételek közt. Páncélvármegye a joghallgatók törvénygyakorló társasága volt, a hol az ifjak az országgyűlési és megyei életet másolták le. Voltak alsó és felső házi viták, megyei gyűlések, törvényszéki tárgyalások formásan az illetékes tisztviselők és bírák szereplése mellett. A szent szövetségbe lépett osztrák kormány 1822-ben ezt is, mint más társulatokat betiltotta. 1832-ben Nándorvármegye néven újra megalakult, de már akkor a váltságdíj, mint könyvtári jövedelem nem szerepel.

10. *Árverési díj.* 1788-óta szokásban volt, hogy ha valaki az egyik vagy másik hallgató teremben könyveket adott el árverésen: a nagyobb hallgató teremtől 1 vfrt, a kisebbtől 30 krt. fizetett. Ezen szokás 1861-ig divatozott, azóta az árverések díj nélkül történnek.

11. *Temetési díj.* A Cekeházán 1803. aug. 1. tartott tanügyi választmányi gyűlésen egyebek közt azt határozták, hogy a főiskolai éneklőkarnak, a pataki temetésekért 3 arany fizetlessék, melynek fele a könyvtaré legyen. Később a díj 25 vfrtban állapított meg és csak harmadát kellett átadni a könyvtár pénztárába. Így jő elő ezen tétel 1814—1866-ig folyvást a jövedelmi források közt.

12. *Pecsételeési díj.* A seniorok régente minden bizonyítvány megpecsételéseért 6—6 krt fizettek, 1836. óta ily címen 4 pfrtot fizettek abból a pénzből, melyet ők 30 krval az egyes bizonyítványok pecsételéseért kaptak. 1848. után már nincs szokásban.

13. *A pénzért vett példányokból* befolyt jövedelem. A nyomda újra felállítása óta (1807.) szokásban volt, hogy a könyvtár pénzén iskolai könyveket vettek, melyeket aztán a könyvtár javára az alkönyvtárnokok árultak el.

14. *Többszörös példányok ára.* Ez régen is, mint most, természetes jövedelmi forrása volt a könyvtárnak.

Ezen 14-féle iskolai díjból évenként 1000—1200 frt. folyt be a könyvtár pénztárába, mely összeg a fent kimutatott tőkék kamataival együtt tekintélyes évi jövedelmet mutat. Amde a 14-féle iskolai díjat, lassan-lassan, mint előadtam, egynek híján, elszedegették a könyvtártól és más célokra fordították, anélkül, hogy helyette más jövedelemről gondoskodtak volna. A tőkék kezelésénél sem járt el kellő pontossággal az előjáróság, mint ezt a könyvtárnoki tisztí könyvek nyilvánvalóvá teszik. Ha az iskolai közpénztár megszorult, ami gyakran megesett, minden nagyobb aggodalom nélkül a könyvtár jövedelméhez nyúltak, legtöbbször úgy, hogy többé vissza sem térítették. Már 1815-ből nyoma van, hogy a közpénztár 580 rfrttal adós a könyvtárnak és ugyanazon év jul. 10—14-iki közgyűlésén azt határozta az egyházkerület, hogy ezen adóssági összeg a könyv-

tár tőkéjéhez csatoltassék, mely akkor 3280 rfrtra ment és kezelése a seniortól elvétetvén, az alkönyvtárnokra bízott. Majd az 1817. jul. 10-én tartott egyházkerületi közgyűlés erélyesen tiltakozott az ellen, hogy az alapítványok más célokra fordittatnak. Ugy látszik, nem volt eredménye a tiltakozásnak, mert az 1837. ápr. 12-iki közgyűlés ismét szükségesnek tartja kimondani, hogy az egy vagy más végre rendelt tőkék kamatjait, ellenkező végekre fordítani nem lehet, meghagyatik a tanári karnak, hogy hozza tisztaba, mely tőkék illetik a közpénztárt, melyek a könyvtárt. „Ezen határozat később is több ízben megújított, sőt a tanárok egy kitűnően szerkesztett alapítványok könyvét is készítettek: mindamellett a végrehajtásnál a nemes szándék és cél ellenére ütött ki a dolog, a kamatok csakugyan „ellenkező végekre“ fordittatván. A szükség törvényt rontott akkor is, mint ma. A könyvtárnoki tiszti könyvből látható, hogy a Csobai Nagy András-féle tőke után 1847-ben 1080 frt., a Szathmári Mihály tőkéje után 90 arany hátralék-kamat volt a közpénztárnál. Ugyanazon évben a gr. Teleki Sámuel és a Varannai Erzsébet tőkéje után 13 évre, a gr. Teleki Lászlóé után 5 évre, a Fáy Andrásé után 11 évre volt adós kamattal a közpénztár. Ez utóbbi tőkéről 1858. jun. 25-ről azt a határozatot találjuk a számvevőszék jegyzőkönyvében, hogy kamatját, minthogy a tőkét elköltötte, fizesse a közpénztár. Ehez járult, hogy később az alapítványi tőkék egynémely része el is vészett. Jelenleg már csak 970 frttal szerepel a könyvtári alap a főiskolai számadásoknál és nincs nyilvántarva, mely tőkék maradtak meg a folyó század három első tizedében tett alapítványokból.

Az előadottakból kitűnik, hogy ha pusztán a könyvtári alapra kellene szoritkozni jelenleg a könyvek vásárlásánál, nem sokra mennénk vele. Oly csekélység az, hogy annak kamataiból mai időben egy magános tudós szakkönyv-

tárának évi gyarapítása sem telnék ki, annál kevésbbé egy oly tudományos intézeté, mint a mienk, melyben több szak van képviselve. Örömmel jegyezzük fel, hogy az alap szegénységére nem is hivatkozik a felügyelő egyházkerület, mert főiskolájának szellemi érdekeit szemelőtt tartva, mintegy kárpótlásul az elveszett vagy elvont jövedelmi forrásokért, szívesen beléegyezik abba, hogy évenként 800—1000 frt. fordíttassék könyvvételre és kötésre. Bizonyára ez is kevés a tudomány és irodalom mai fejlettsége mellett, a tanárok és tanulók fokozottabb, különféle igényeihez képest, de megnyughatunk benne azon örvendetes tapasztalat mellett, hogy ez irányban is folyvást nem hátra, de előre megyünk.

Előadván a könyvtár jövedelmi forrásait a XIX. században, meg kell emlékeznünk annak e korszakbeli gyarapodásáról is, mely most is, mint a mult században, vétel és ajándék útján történik.

Ami a vétel útján való gyarapodást illeti: annak háromféle módja van szokásban. Első módja az, hogy az egy vagy más szakba vágó jelesebb új munkák könyvárusi úton szereztetnek meg. A tiszti könyvekből, melyeket 1850-ig az alkönyvtárnokok vezettek és a gyarapodási naplóból, melybe 1856 óta a főkönyvtárnokok iktatják az évenként szerzett könyveket, lehet látni, hogy évről-évre mily gyarapodása volt és van könyvtárunknak az egykoru irodalmi termékekből, könyvárusi úton. Végig tekintve ezen feljegyzéseken, arról győződünk meg, hogy 1855-ig a német theologiai művek tették nagy részét az új szerzeményeknek, ami jellemző adatul tekinthető iskolai és tudományos életünkre nézve. Ide jegyzem azon könyvkereskedőknek a nevét, melőlözve az élöket, kikkel e század folyamában összeköttetésben állottunk: Kilián György, Schweiger András, Eggenberger József, Burián Pál, Wiegand Ottó és György, Heckenast

Gusztáv. Ezek közül Schweiger és Burián ódon könyvekkel is kereskedtek s olykor-olykor üzleti szempontból ide Patakra is elrándultak és különösen a csereviszonyból, melynek itt széles tere nyílott, nagy hasznot húztak. Feltűnő dolog, hogy Sárospatakon egész a 60-as évekig nem telepedett meg könyvkereskedő állandóan. Lippert és Kepler pozsonyi könyvárusok 1803-ban folyamodtak ugyan az iskolai kormányhoz, hogy bent az iskolában üzletüket megnyithassák, meg is engedik nekik, hogy a most is fennálló *Berna* soron boltjok legyen, de csak kevés ideig tudták magukat fentartani. Annál többen voltak a könyvkötők. Hogy helybeli könyvkereskedésünk nem volt, annak okát én, a postai közvetlen összeköttetés hiánya mellett, abban találom, hogy a főiskola a szükséges iskolai könyveket, nemcsak a saját nyomdájából kikerülteket, hanem a pénzen vetteket is, magáról árultatta az alkönyvtárnokok által egész 1866-ig. Néha más iskolai eszközöket is tartott készletben, sőt papírárulásra is gondolt. Az 1815-ben Lónyai Gábor segéd-főgondnok elnöklete alatt kiküldött gazdaságügyi választmány egy „papirostár“ felállítását is tervezte, oly formán, hogy az iskola egyenesen a gyárból hozatná a papirost és nyereségre árulatná a tanuló ifjúság közt. A terv szőnyegre került 1835-ben is, de ekkor sem létesülhetett. Évenként 100 rizma írópapír fogyasztása volt kilátásba helyezve. Rizmáját 8 vfrtért vették volna a papírmalomban, koncát 35 krval árulták volna a tanuló ifjúság közt. Ily módon 300 frt. évi nyereség mutatkozott, mely összegből 40 frt. fuvarbérbe számíttatván, a tiszta haszon 360 frtra ment volna, mely a könyvtár javára volt kijelölve.

A könyvárusi úton kívül az árverések is igen nevezetes gyarapodási eszközei valának könyvtárunknak ebben a században is, az 50-es évekig. Évenként 10—15 kótavetye is tartatott a főiskola tantermeiben, ahol a vidéki

élő vagy megholt egyházi és világi férfiaknak vagy helybeli tanároknak és nagyobb diákoknak könyvtárai egészben vagy részben eladásra kerültek. Az iskolai előljáróság ezen alkalmakat mindannyiszor felhasználta a könyvtár gyarapítására. Törvény volt arra, hogy könyvárverést tartani az ellenőr (contrascriba) híre s tudta nélkül nem lehet. Ez az engedély megadásakor meghagyta az árverést tartónak, hogy a kótyavetyére szánt könyvek jegyzékét a könyvtárörnek mutassa be. Ily úton igen sok ritka és nagybecsű könyvek jutottak, olcsó áron, a főiskola birtokába. Jelenleg ez a szokás már nem áll fenn. Ha fordul is elő könyvárverés olykor-olykor, arról az iskolai igazgatóságnak nincs tudomása.

A vétel útján való gyarapodásnak harmadik módja az volt, hogy az előljáróság, ha alkalom kínálkozott, egész könyvtárakat is megvett. Természetes, hogy ilyenkor kettős, sőt többszörös példányai is lettek a könyvtárnak, amit úgy értékesítettek, hogy időről-időre árveréseket rendeztek, vagy csereviszonyba léptek. Egészben vagy részben megvett könyvtárak a következők:

1. A *Beregszászi Nagy Pál* (1798—1803-ig sárospataki theologiai tanár, † 1828.) könyvtára. Ezt 1805-ben vették meg 1119 rfrtért és 27 krért. A nagy tudós és nyelvész könyvtárában becses kéziratok is lehettek, de jegyzékét még eddig nem láthattam.

2. A *Kazinczy Ferenc* könyvtára, melyet szorult anyagi viszonyok közt tett eladóvá nyelvünk halhatatlan érdemű reformátora. A debreceni főiskolát is megkínálta vele, de a patakinak adott elsőséget. Az egyházkerület sietett is megragadni a kedvező alkalmat és az 1806-ban okt. 5., 6-ik napjain tartott közgyűlésén, 2000 vfrtért megvásárolta. Az egyik 1000 frtot az egyházkerület előlegezte, minthogy akkor az iskola pénztárában nem volt annyi felesleg, a másik 1000 frtot a kegyes jóltevők ajánlották meg, részben még

a közgyűlés ideje alatt. Komjáthi Ábrahám esperes volt megbízva a gyűjtés vezetésével, ki Kazinczyval az iskolai élet óta szorosabb viszonyban volt. Ő számolt az egyházkerületnek a begyűlt pénzekről. E nagybecsű gyűjtemény, mely Magyarországra tartozó nyomtatványokból, kéziratokból és rézmetszetekből áll, 1807-ben hozatott Sárospatakra. Emlékét a gyűjtő által sajátkezűleg, gondosan írt következő című könyvjegyzék őrzi: *Bibliotheca antiquaria rerum hungaricarum Francisci Kazinczi Bibliothecae Collegii Reformatore. Sárospatakiensi illata 1807.* Van benne 1511 nyomtatvány, 19 kézirat, 1081 rézmetszet.

3. A *Porkoláb István* könyvtára. Ez a fiatal tudós, mint szikszói gimn. tanár, Beregszászi után, 1804. jan. havában theologiai tanárrá választatván, a legszebb remények közt foglalta el tanszékét, de nemsokára szerencsétlenül járt, 1806. dec. 7-én Kassán, egy temetés alkalmával, épen a szószéken, midőn már beszédét nemsokára bevégezte volna, gutaütés érte és haláláig, mely 1809. ápr. 29-én történt, elnyomorodva, sokat szenvedve élt Sárospatakon. Nyomorult elhagyatottságában az egyházkerület vette gondnoksága alá és úgy segített rajta, hogy könyvtárával együtt minden ingóságait átvette, részben eladta és az így begyűlt pénz kamataiból, melyhez nemesszívű adakozók is járultak, koszttal, szálással (a Berna soron) és kiszolgálattal látta el. Könyvtáráról, mely 892 kötetre ment, ily című jegyzék van meg: *Series librorum A. D. Stephani Porkoláb in bibliothecam collegii S.-patakiensis relatorum A. 1807.*

4. *Szilágyi János* (alacsikai ref. pap) könyvtára, melyet 1820-ban Ragályi Zsigmond szerzett meg a főiskolának. Erről szóló jegyzéket nem láttam. A vételt, mint bevégezett tényt, a felsőborsodi esperes terjesztette volt az egyházkerületi gyűlés elé.

5. *Emödi István* (atyja Dánielnek, 1804—1806-ig s.-pataki tanár, azután m.-keresztesi, sályi, fügedi, végre györkei lelkész, † 1823.) könyvtára, melyet 1825-ben vett át a főiskola, de jegyzékét ennek sem láttam.

6. *Nyíri István* (1798—1837-ig s.-pataki tanár) könyvtára is vétel útján jutott a főiskola birtokába. Az erről tanuskodó jegyzék 101 művet 201 kötetben mutat fel.

7. *Csengeri József* (1824—1850-ig s.-pataki tanár) könyvtára, mely 443 műből (554 kötetben) állott, az arról szóló kimutatás szerint. Csengeritől egy több száz darabból álló éremgyűjtemény is vett át a főiskola.

8. *Szeremlei Gábor* (1842—51-ig s.-pataki, 1851—56-ig bécsi, 1856—67-ig ismét s.-pataki tanár) könyvtárának egy részét is megvette a főiskola.

Ezen nyolc-rendbeli nagyobb vételen kívül, fordulnak elő több-rendbeli kisebb vételek is, melyek évről-évre kimutathatók a gyarapodási naplókban.

Mindezen vételek az egyházkerületi közgyűlés tudtával legtöbbször, ha a fizetendő összeg nagyobb volt, előleges beleegyezésével mentek végbe. E századból számos feljegyzésekre akadunk, melyek az egyházkerületnek a könyvek vételénél gyakorlott ellenőrzéséből és különös gondoskodásáról tanuskodnak. Az 1814. jul. 11—15. napjain tartott egyházkerületi közgyűlés a 118. pont alatt azt határozta, hogy a régibb országgyűlések nyomtatásban meg nem jelent irományait, jegyzőkönyveit le kell másoltatni, melyre *Dézsai Mihály*, szabolcsmegyei alispán, ki iskolánk ügyei iránt különösen érdeklődött, vállalkozott is. A másolás költségeinek fedezésére a Csobai Nagy András 2000 frtos alapítványa jelöltetett ki. Ennek folytán Szombathi János könyvtárnok utasított, hogy a könyvtárunkban kéziratban meglevő országgyűlési irományokat, jegyzőkönyveket küldje meg Dézsai Mihálynak, „hogy azokat, melyek ezeken kívül Sza-

bolcsmegye archivumában találtattak, lemásoltathassa, mégpedig hozzáértvén a particularis vagy más, ha szinte nem törvényes gyülekezeteket illetőket is, mint a történet nevezetes kútfejeit.“ Ugyanezt sürgeti a nagynevű Vay József főgondnok 1815-ben és 1816-ban. Majd 1820-ban, a jul. 10. tartott egyházkerületi gyűlésen ismét emlékezetbe hozta az ügyet Vay József és határozták, „hogy a már ezelőtt néhány esztendőkkel szükségesnek ítéltetett némely ritkább és a magyar történetre tartozó diaetalis actáknak a tek. szabolicsmegyei archivumából való kiíratatása mindezideig elhalasztódván, hogy ezen nemes cél valahára tökéletességre vitessen, jelenlevő tek. Sebes Gábor úr kérettetik meg, hogy ebbeli kívánságunk eszközzését már régen magára válalt tek. Dézsi Mihály úr netalán tett némely lépéseinek végire járni, bennünket eziránt tudósítani és a jövőendő maradék javára célzó ezen törekedésünket maga közbenjárása és hathatós intézetei által elől vinni és segélleni méltóztasson, az írásra teendő költségek közcassánkból annak idejében kifizettetni rendeltetvén.“ A megbízatásnak, nem tudni mi okból, ekkor sem volt óhajtott eredménye, mert az 1837. jul. 10. tartott egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvének 166. pontja alatt ez áll: „jelenleg a törvényes osztályra tartozó könyvek igen csekély számmal, diaetalis actáink pedig épen nem lévén meg, az országgyűlések jegyzőkönyvei s végzései mindenekelőtt szereztessenek meg, sőt. hogy azok a régi időkből is, amennyire lehet, kiegészíttessenek: gr. és főgondnok úr (Teleki József) ő nagyméltósága tisztelettel megkéretik, méltóztassék Ts. Ns. Szabolcsvármegye levéltárában található régi s kéziratban levő, már régebben leíratatni rendelt naplóknak az iskola könyvtára részére leendő leíratását eszközölni.“

Az egyházkerület közvetlen felügyelésére, gondoskodására mutat az is, hogy 1815. jul. 10—14. napjain tartott

közgyűlésén egy küldöttséget nevezett ki, melynek egyik tagja Kazinczy Ferenc volt, annak megvizsgálása végett: „mely szakok szűkölködnek legnagyobb segedelem nélkül.“ Ugyanekkor azt is elhatározták, hogy a megrendelendő új könyvek és ujságok jegyzéke még az aratási közgyűlés alkalmával terjesztessenek az egyházkerület elé. Majd az 1820. jul. 10. tartott közgyűlés a könyvek vásárlására nézve azt a rendszabályt állapította meg, „hogy amely könyvek a tudomány különb-különbféle ágaiból leginkább megkívántatnak: professor urak azoknak lajstromát minden sz. Pálnapi censura idején szedjék rendbe és a megszerzettetendők közönségesen határoztassanak meg, el nem mellőzvéen soha azt a kötelességet, melyszerint ezen könyvek lajstroma esztendőről-esztendőre mélt. főcurator úrnak, különösen pedig azoknak, amelyek a Telekiana fundatoria íratnak össze, a nemes szívű fundatornak egyenesen kijelentett kívánsága szerint. mélt. septemvir, gr. Teleki László úrnak hozzá intézendő levél mellett elmulthatatlanul bemutatasson és elküldessen.“ Az 1837. nyári közgyűlésén már csak annyi kívántatott, hogy a tanárok a könyvek megszerzése iránt „az iskolai székben előlegesen értekezvén, azok annak határozata folytában hozatassanak meg.“ A számvevőszék, mely az 50-es években a körülményeknél fogva, de alkotó tagjainak nagy tekintélye, erélye és buzgósága által is, iskolai ügyekben irányadó szerepet vitt, 1858. jun. 25. tartott gyűlésén, régibb határozatokra támaszkodva, nemcsak azt tartotta szükségesnek, hogy a könyvek „a köziskolai szék jóváhagyása folytán a főkönyvtárnok által rendeltessenek meg,“ hanem, hogy „a vásárolt könyvek jegyzéke az aratási vizsga idején, mindig elibe terjesztessék.“ Ezen határozatnak sem volt foganatja, mert már 1862. jan. 20. az ellen tiltakozik a számvevőszék, hogy némely tanár maga rendel meg könyveket s azokat csak akkor jelenti be, ha már elhasználta; más pedig a maga által

rendelt könyveket elfogadtatván, azok árát a pénztárnok által kifizetteti, a könyveket pedig magánál tartja, anélkül, hogy azokat bejegyzés s megbélyegzés végett a könyvtárnoknak felküldené. Ezen visszaélésekkel szemben ugyanakkor ismét megújította a számvevőszék ama régibb határozatot, hogy a vásárlandó könyveket a köziskolai széken előre be kell jelenteni s az utólagosan bejelentettek nem fogadtatnak el, vagy ha azok szüksége mégis kiviláglik, áruk a pénztárnok által csak akkor lesz kifizetendő, ha a könyvtárnok bejelenti, hogy azok a könyvek sorozatába beírva és megbélyegezvék.

E század elején Vay József és Lónyay Gábor, mint főgondnokok is gyakoroltak némi felügyeletet a könyvtár felett. Nemcsak a hozatott könyvek jegyzékének előterjesztését kívánták meg, hanem egyes könyvek vagy ujságok megrendelését is javaslatba hozzák. Lónyay Gábor 1815. dec. 4-én azt írja az igazgatónak, az akkor némely körökben uralkodó izléstelen magyarsággal: „kívánnék tudósíttatni a felől is, mire fordítódik esztendőnként a bibliotheca fundusa? mi szerződött az idén a bibliotheca és a muzeum számára és mi fog közelebb vevődni és micsoda ujságok prenumerálódtak a collegium számára. Én minthogy számomra a jenai literaria ujságot a bécsi köz. Literatur ujságot mit den Ergänzungsblättern u. vaterländischen Blättern, a többi ujságok közt praenumeraltam, ezekkel pro usu a collegiumnak szolgálni fogok. A collegium számára lehetne prenumerálni a hálai Literatur-Zeitung-ot és a Göttinger Gelehrten-Anzeiger-t.“ Jelenleg a főgondnokság a könyvek vételébe nem avatkozik. Az egyházkerület is elégnek tartja a felügyeletre és az ellenőrzésre nézve, hogy a hozatott vagy ajándékba kapott könyvek a gyarapodási naplóba vezettesenek, honnan azok az évi „Értesítőben“ is közöltessenek és ily módon a könyvtár ügye nyilvánosságban tartassék.

A könyvek vételére nézve a költség-előirányzat keretén belül, a tanári kar intézkedik a köziskolai székben időről-időre történt megállapodások szerint. Ez így van jól, mert a könyvtár első sorban a tanárok és a tanuló ifjúság tudományos életének fentartására és fejlesztésére van rendelve; ezt a tudományos életet pedig a tanárok képviselik, ők ismerik annak időnként felmerülő szükségzeit is legjobban.

De lássuk már az ajándék útján való gyarapodást. E címen e század folytán mai napig több ezer kötetre menő könyvadományt tudunk kimutatni. Mellőzve a kisebb ajándékokat, melyek a nagy közönségnek évről-évre folyvást buzgó áldozatkészségéről tanuskodnak, a nagyobbak időrendben a következők:

1. *Szabó József*, pándi ref. pap 38. különböző műből álló adománya, mely 1814-ben került könyvtárunkba.

2. *Kiss Sándor* (1811—1815-ig s.-pataki gimn. tanár) könyvtára, mely az ő halála után (1815. aug. 15. Kassán, hová orvosi ápolás végett ment) egyéb vagyonával és kisutcai házával együtt végrendeletileg szállott az iskolára.

3. *Bak István* (s.-pataki gimn. tanár) könyvtára, melyből 1818-ban csak a nevezetesebb művek jutottak a könyvtárba. Ez a tanár az, aki a s.-pataki főiskolában leg-rövidebb ideig viselte hivatalát. 1818. febr. 2. választatván el, már ugyanazon év ápr. 8. váratlanul meghalt Cekeházán, hova a húsvéti szünidőre a Patai családhoz rándult volt el.

4. *Schlichtegroll*, a müncheni akadémia titkára, 1821-ben mintegy 84 kötetben küldte meg a bajor akadémia kiadványait.]

5. *Batta Pál*, táblabíró, 102 kötetből álló adománya 1836-ból.

6. *Dr. Kovács Mihály* 740 kötetből álló könyvtára, mely végrendeletileg szállott a főiskolára és 1849. dec. 15. hozatott Sárospatakra.

7. *Gr. Teleki Főzsef* könyvtárának az a része, melyet a magyar tudóstársaság magának meg nem tartott. Mintegy 4000 kötetre ment az a gyűjtemény, mely az 1857. év folytán Szirákról és Pestről, Zsarnay Imre közbenjárása mellett, Sárospatakra szállíttatott. Tervben volt, hogy ez a becses hagyomány, a nagy érdemű férfiúnak, mint egykori főgondnokunknak emléke iránti tiszteletből, egy külön teremben, *Teleki-könyvtár* cím alatt őriztessék. Egy néhány évig, rendezetlenül, külön is állott a könyvtári nagy terem felső emeleti egyik melléktermében, de az 1864-ik évben megkezdett könyvtári rendezés alkalmával, az is a többi könyvek közé soroztatott.

8. *Molnár Antal*, aszalói ref. lelkész könyvtára, mely 1857-ben végrendeletileg szállott reánk. Az erről szóló címtár mintegy 578, különböző szakbeli művet mutat.

9. *Kohányi Imre* adománya 1861-ből. Erről csak annyit találok feljegyezve, hogy „egy egész kis könyvtár“ volt.

10. *Sipos Péter*, nyug. bányatiszt adománya 1862-ből, 75 kötet bányászati munkából áll.

11. *Dr. Szabó János* szemorvos könyvtára, melyet bártfai Szabó Károly, akire az örökségben jutott, 1862-ben ajándékozott könyvtárunknak. Meglevő címjegyzékén 2968 kötet könyv és 116 db. térkép olvasható meg.

12. *Vályi Pál*, s.-a.-ujhelyi lelkész könyvtára, melyet 1864-ben végrendeletileg örököltünk. Címjegyzéke 589 különböző szakbeli munkát tüntet fel.

13. *Nánási Oláh Károly* adománya 1865-ben. Erről csak annyit találok feljegyezve, hogy „több száz kötetre“ ment.

14. *Miskolczi Főzsef* könyvtára, melyet 1870-ben végrendelet útján kaptunk. Ez mindössze 56 különféle munkából állott,

15. *Molnár István* (1833—1862. s.-pataki tanár, szül. 1801., † 1873.) könyvtára, melyet minden ingó és ingatlan vagyonával együtt 1873-ban örökölt a s.-pataki főiskola.

16. *Dr. Baronyay József* könyvtára, mely 1875-ben végrendelet útján került birtokunkba. Meglevő címjegyzékében 401 különféle mű fordul elő. Nagyobb része az orvosi szakra tartozik.

Ilyen módon és úton a mult század végén kimutatott könyvtári létszám, e század folyamán, négyannyira felszaporodott. A közvetlen felügyelettel és kezeléssel most is az esküdt diákok közül választott alkönyvtárnokok bizattak meg, kik néha ketten is voltak, s hivatalos működésök folytán, a jóíró deákok közül, két-három irnok állott rendelkezésükre, kiknek jutalmok az volt, hogy a három sátoros ünnep alkalmával 20-al választottak feljebb ünnepet. Az alkönyvtárnok a könyvtáron kívül, melynek 1811-ig a természettani szertár és 1878-ig egy elég gazdag éremgyűjtemény is részét tette, a könyvraktárt is kezelte, mi azzal járt, hogy a főiskolai nyomdából kikerült könyvek és mindenféle nyomtatványok az ő felvigyázása és számadása alatt állottak, ő árulta azokat helyben és küldte vidékre a bizományosokhoz vagy egyes megrendelőkhöz. Fizetése volt a könyvtár kezeléseért lakás, fűtés és világításán kívül 16. frt. 40 kr., a nyomtatványok árulásáért a jövedelem 3%-ja. Mindkét irányban a főkönyvtárnok felügyelete és ellenőrzése alatt állott. Végre az alkönyvtárnoki hivatal, mely oly fontos szerepet játszott a multban, 1866-ban megszüntette az előjáróság, okúl adván, hogy a nyomdai termékek elárusításával járó 6—7000 frtra menő üzlet több ügyességet, nagyobb biztosítékot kíván, mint amennyi egy fiatal emberben található. Lehet, hogy a főiskola anyagilag sokat nyert azáltal, hogy a könyvkereskedés élére egy ahoz értő üzletembert állított, de az meg egyenesen a könyvtár rovására történt és ezért nagy szellemi veszte-

séget vont maga után, hogy az alkönyvtárnoki hivatalt eredeti rendeltetése szerint meg nem hagyták s a könyvtártól a kezelő és kiszolgáló személyzetet egytől-egyig elvonták, oly időben, midőn arra a könyvtári létszám felszaporodása, a tudományos és irodalmi élet fokozottabb igényei mellett, nagyobb szükség lett volna, mint háromszáz esztendő alatt bármikor. A főiskolai könyvtár életében kétségenkívül a legszomorubb korszak az, midőn 1866 óta az alkönyvtárnoki hivatal teendői egyszerre, minden igaz ok nélkül, egymagára a főkönyvtárnokra estek, kinek mint a magyar irodalom tanárának az igaz, hogy 4—6 órát adtak, de akit más oldalról, mint könyvtárnokot, minden segédszemélyzet nélkül, oly kényszerhelyzetbe szorítottak, hogy egymagának kellett volna teljesítenie mindazokat a köteleességeket, melyek a könyvtár igazgatásánál, kezelésénél és használatánál előfordulnak. Igaz, hogy 1876-ban a nyomdára való felügyelet és a könyvraktár kezelése alól felmentetett s 1878-ban pedig az éremgyűjtemény is elvétetett gondja alól; de ez, a visszás helyzeten keveset változtatott: az illető maradt egyrésről kevés órájú tanárnak, kire sokan kancsal szemmel nézhettek, másrésről könyvtárnoknak, kitől mindenki többet várt, mint a mennyit teljesíthetett. A helyzet tarthatatlanságát belátta végre az egyházkerület és a háromszáz éves alkönyvtárnoki hivatal felállítását 1883. elrendelte. Az 1883-ban megerősített „Kormányzati rendszabályokban“ az alkönyvtárnok jog- és hatásköre körül van írva és már nincs is egyéb hátra, mint egy arra való egyénnek megválasztása.

Az alkönyvtárnoki hivatallról lévén szó, feljegyzem azoknak a neveit, akik e folyó században alkönyvtárnokságot viseltek. *Miskolczy Mihály* 1799. július 16. rendes vagy első könyvtárnok, ugyanakkor *Patai János* 2-ik vagy alkönyvtárnok, ki 1800. szept. 6-án eltávozván az iskolából, helyette *Sebő Pál* lett, kit 1801. május havában *Kovács*

Gábor, hasonnevű vadnai pap fia váltott fel. 1803. febr. 12. rendes könyvtárnok *Kovács Gábor*, ugyanakkor alkönyvtárnok *Palóczy László*, ki ugyanazon év július 6-án eltávoztván, *Kézy Mózes* lépett helyébe. 1805. február havában *Kézi Mózes* rendes könyvtárnok, *Somosi János* alkönyvtárnok, 1808. február 20. *Somosi János* rendes könyvtárnok, *Márkus György* alkönyvtárnok. 1810. február havában *Márkus György* rendes könyvtárnok, *Báthori István* alkönyvtárnok, ki helyébe 1811. február 9. testvére *Sámuel* lép. 1811. szeptember 8. *Báthori Sámuel* rendes könyvtárnok, *Kökényesdi József* alkönyvtárnok. 1813. január 9. *Adám István* rendes könyvtárnok, február 17. *Angyal Márton* alkönyvtárnok. 1814. október 8. *Angyal Márton* rendes könyvtárnok, *Bak István* alkönyvtárnok; *Bak István* helyébe 1815-ben *Koczok János*, majd 1816. szeptember havában *Csider Antal* lépett, ki 1817. február 7-én bánhorváti tanító lett. 1817. február 15. *Majoros András* rendes könyvtárnok, *Sipos István* alkönyvtárnok, kit 1818. december 14. *Kovács Sz. István* követett. 1819. február 10. *Kovács Sz. István* rendes könyvtárnok, *Losonczy István* alkönyvtárnok. 1820. február 8. *Szeremlei Császár Mihály*. 1821. január 18. *Losonczy István* rendes könyvtárnok, *Draskóczi Gábor* alkönyvtárnok. 1822. szeptember havában *Fejér József*. 1823. szeptember 17. *Draskóczi Gábor*. 1826. január 16. *Molnár István*. 1826. szeptember 12. *Dóczi András*. 1828. január 14. *Somosi Sámuel*. 1829. január 2. *Szekeres János*. 1830. január 14. *Harsányi Abrahám*. 1831. január havában, *Bata Pál*. 1832. január 17. *Szeremlei Cs. Gábor*. 1833. január 13. *Kovács Sz. János*, mellette eddigi alkönyvtárnok *Harsányi Sámuel*, rendes könyvtárnok címmel. 1834. január 13. *Bakó Mihály*. 1834. szeptember 13. *Kanócz András*. 1835. február 7. *Tóth József*. 1837. január 21. *Vágó József*. 1837. július

17. *Futó Dániel*. 1839. január 17. *Miskolczi György*. 1840. január 18. *Körösi István*. 1841. január 18. *Mecsei Mihály*. 1842. január 19. *Vattay Károly*. 1844. július 22. *Anti János*. 1846. február 14. *Soltész Ferenc*. 1848. (kevés ideig) *Apostol Mihály*. 1850. szeptember 1. *Rácz Lajos*. 1852. *Tóth Miklós*. 1855. január hóban *Szaniszló Pál*. 1857. január 26. *Szakai József*. 1857. szeptember hóban *Köröskényi Bertalan*. 1859. július hóban *Futó Mihály*. 1860. július hóban *Draskóczy Gábor*. 1861. jan. hóban *Szilágyi Károly*. 1862. január hóban *Komjáthi Ferenc*. 1863. február 14. *Árvai Pál*, ki egy hónap mulva meghalván, helyébe *Bódogh Kálmán* választatott. 1863. okt. 8. *Tóth Gábor*. 1864. szept. 1. *Réthy Pál*.

Az elősorolt alkönyvtárnokok e században is rendesen az ifjúság színe-javából választattak, különösen 1848-ig az esküdt diákok (primarii) közül, kik mielőtt a tizenkettők társaságába eskü alatt felvétettek volna, szigorú vizsgálatnak vettek alá mindazon tudományokból, melyeket iskolai pályafutásuk alatt tanultak s csak azután nyertek alkalmazást mint köztanítók (praeceptores), a gimnáziumban, vagy mint segédtanárok (praeses) az akadémiában. Mint alkönyvtárnokok a kezelésen és a kiszolgáláton kívül ők teljesítették most is, a rendezési munkálatokat is, azon terv szerint, melyet a főkönyvtárnok ajánlatára megállapított az előljárátság. A rendezési tervet, melynek kerestülviteléhez mindjárt e század elején hozzáfogtak, a következő címtárak mutatják:

1. *Series alphabeticus* Bibliothecae Collegii Ref. Sárospatakiensis confecta A. 1807 et 1808 sub bibliothecariis Mose Kézy ordinario, Johanne Somosi vicebibliothecario et Georgio Markus jurato scriba.

2) *Catalogus* librorum Bibliothecae publicae illustris Collegii Ref. Sárospatakiensis *secundum pluteos* concinnatus A. 1797 bibliothecariis Stephano Kovács, Michaelae

Miskolezi et Josepho Olasz A. 1815 cura Martini Angyal bibliothecarii ord. et opera Danielis Bánhorváthi bibliothecae scribae auctus hic ibive emendatus.

3. *Series librorum bibliothecae Sárospatakinæ secundum facultates et ordine alphabetico digesta inchoata bibliothecariorum Mosis Kézy et Johannis Somosi et consumata opera Stephani Ádám A. 1813 1. oct.*

4. *Catalogus alphabeticus librorum bibliothecae hungaricæ ill. Collegii Sárospatakinæ finit. per Danielelem Nádaskay A. 1816 die 7-a decembris.*

5. *Series librorum ill. Collegii Sárospatak. bibliothecae hungaricæ plutealis concinnata A. 1813/4. sub. bibliothecariis ord. Stephano Ádám et Martino Angyal et scriba bibliothecae H. Joanne Koczok.*

6. *Catalogus disputationum dissertationum aliarumque exercitationum breviorum ab Hungaris habitarum A. 1814. Cura D. Martini Angyal ord. bibliothecarii per Andream Markus bibliothecae scribam adornatus. Tomus posterior divisus in tres partes, 1-a continet dissertationes et exercitationes breviores ab Hungaris habitas; 2-a Sermones et Conciones parentales; 3-a manuscripta.*

7. Pars posterior tomi prioris seriei alphabeticae bibliothecae hungaricæ *continens auctores hungaricos idiomate peregrino* libros suos edentes adornata cura et opera bibliothecarii ord. O. D. Martini Angyal adjuvantibus bibliothecae scribis H. D. Josepho Ferenczi et H. D. Daniele Nádaskai finitum per D. Nádaskai A. 1816 die 7-a decembris hora 1-a pomeridiana pro quo sit laus domino in secula seculorum Amen.

Ezen címtárak azt mutatják, hogy a tervezet, melynek hihetőleg Szombathi János volt a javaslója, teljesen megfelelt a könyvtárrendezés igényeinek. A könyvek az idegen és hazai szerzők szerint helyeztettek el a könyvtárban. Az

idegen szerzők művei számára háromféle címtár készült: egy betűrendes, mely a könyvek feltalálására igazított, egy helyszerinti, mely a leltározást tette lehetővé, végre egy szakszerinti, mely a könyvtár gyarapításánál szolgálhatott irányadóul. A magyar írók számára volt egy betűrendes és egy helyi címtár. Ezenkívül külön-külön címtár igazított az értekezésekre, halotti beszédekre és kéziratokra, végre az idegen nyelven író magyar szerzőkre. A címtárak még Szombathi János főkönyvtárnoksága idejében elkészültek a szakszerintin kívül, melyről Somosi János, ki Szombathi János után 1823—1855-ig viselte a főkönyvtárnoki tisztet, még 1837-ben is azt jelentette az előljáróságnak, hogy csak a nyelvészet egy része, a bölcsészet és a történet van készen; pedig amint a jelentés szól, már 30 esztendővel ezelőtt hozzáfogtak volt a készítéséhez. A késedelem oka, a többek közt, az is lehetett, hogy az egyes szakoknál számtalan alosztályt vettek fel, például csak a hittani szaknál 24 csoportot különböztettek meg, ami a végrehajtást szerfelett megnehezíthette. Ezen egész az aprólékosságig vitt szakosztályozás nehézségeit Soltész Ferenc sem győzhette le, annál kevésbbé, mert csak kevés ideig, 1855—1863-ig volt megbízva a főkönyvtárnokság teendőivel és ezen idő alatt elég baja volt azzal, hogy a meglevő címtárak hiányait kipótolja és az évenkénti újabb szerzeményeket a múlt időről is pontosan bevezesse. Majd 1863-ban Erdélyi János a bölcsészeti tanszékről, saját kérelmére, a magyar irodalmira áthelyeztetvén és hetenkénti három óra mellett a főkönyvtárnoksággal is megbízván: a könyvtár ügyében egy emlékiratot szerkesztett és adott be az egyházkerülethez, melyben, azonkívül, hogy könyvtárunk kezelésénél és használatánál számos hiányokat és visszaéléseket felfedezett, az újból való rendezés szükségét is kiemelte. Az új rendezés elvéül, mellőzve az eddigi alapokat és becses előmunkálatokat, melyeket köny-

nyen és nagyobb költség nélkül fel lehetett volna használni, a szakszerűséget ajánlotta, melynélfogva a könyvek mintegy 16 szakosztály szerint helyeztetnének el a könyvtár helyiségében. Az így elhelyezendő könyvekhez négyféle címtárt hozott javaslatba: 1. alapecímtárt, 2. helyi címtárt, 3. egyetemes címtárt, 4. szakosztályi címtárt, melyhez több rendbeli alosztályi címtárak is készülnének. Mielőtt az új rendezési munkálat megkezdődnék, sürgette az előljárásnál a könyvtári személyzet kiegészítését s a hivatal rendszeresítését; kívánta, hogy a könyvtári személyzet a főkönyvtárnok mellett alkönyvtárnokból, több irtokból, a teljes elrendezés után is állandóan két irtokból is egy írni és olvasni tudó szolgából álljon. Az ajánlott rendezési tervet elfogadta az egyházkerület és végrehajtásával meg is bízta az indítványozót, de a könyvtári személyzet kiegészítése és a hivatal rendszeresítése, melyre pedig a rendezésnél oly nagy szükség lett volna, elmaradt; mindamellett Erdélyi János, még 1864-ben hozzáfogott a rendezéshez. A könyvtár könyveit mind kiszedte a szekrényekből és a 16 szakosztály szerint újra visszahelyezte, mely munkánál néhány tanár segédkezett mellette 2 frt. napidíj mellett. De minthogy a különválasztásnál nem ugyanazon tanárok állottak helyt nap-nap mellett, az osztályozás nem történhetett meg az ily dolgoknál megkívántó egységes eljárás szerint. Az elhelyezés után jött a címtárak készítése. Itt már a tanárok felmondván a szolgálatot, a tanulókra, sokszor képezdei ifjúkra kellett szorulni, ami a címtárak pontos szerkesztését lehetetlenné tette. Még nagyobb baj volt az, hogy Erdélyi János 1868. jan. 23. meghalt, még mielőtt a megkezdett munkát bevégezhetette volna. Így maradt rám a könyvtár, melyet leltár nélkül kellett átvennem, melyben már, mint nem sokára tapasztaltam, sem a régi, sem az új címtár szerint nem lehetett eligazodni. Képzeltető, hogy kivált eleinte, mily kínos helyzetben voltam, midőn a tanári

kart és a tanuló ifjúságot vagy egy-egy vidéki tudóst kellett kiszolgálnom. Sokszor órákig, néha hetekig elkerestem egy-egy könyvet, melyről pedig biztosan tudva volt, hogy megvan könyvtárunkban. Ily körülmények közt, hogy az előljáróság figyelmét a könyvtár felé fordítsam, 1875-ben egy kimerítő és a könyvtárügyet minden oldalról megvilágító javaslatot készítettem, melyben rámutattam a könyvtár rendezetlen voltára, szóbahoztam egy könyvtári olvasó-szoba megnyitását, mely 1837 óta folyvást élénk óhajta volt a tanári karnak; előadtam, hogy egyetlenegy ember, aki tanár, éremgyűjtemény őre, félig-meddig levéltárnok, nyomda- és könyvraktár-felügyelő is egy személyben, elégtelen a könyvtári kezelés és kiszolgálathoz előforduló teendők végzésére. A javaslat minden részletében találkozott a tanári kar véleményével, de annak az egyházkerületi közgyűlésre való felterjesztését nem látta időszerűnek, amennyiben akkor a jogakadémia újra szervezése és két új tanár választása forgott szóban és félni lehetett, hogy a könyvtárnoki előterjesztés csak hátrányára lesz a nagy lelkesedéssel felkarolt jogakadémia ügyének.

Eközben a közönség és az előljáróságnak is egy része azon hiedelemben volt, hogy a könyvtár az én hivataloskodásom ideje alatt 1868 óta folyvást rendezés alatt áll. Ezt bizonyítja az alsóborsodi egyházmegye felszólalása, mely az 1877. máj. havában tartott egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyve 50. pontjában olvasható ekképen: „hogy jóllehet tudomása szerint a sárospataki könyvtár rendezésének munkája évek óta foly; de miután semmi tudomása sincs arról, hogy ezen rendezési munkálat ez ideig mennyire haladt, kéri az egyházkerületet, intézkednék arról, hogy a rendezési munkálat mibenlétéről a könyvtárnok által évenként jelentés tétessék.”

Ezen felszólalás érdekes oldalról világítja meg a hely-

zetet, kivált, ha tudjuk, hogy az évi „*Értesítő*kben“ minden nevezetesebb iskolai mozgalom közölve van és ha mintegy árnyéklatul, azt is mellé gondoljuk, hogy akkor az alsóorsodi egyházmegye zöld asztalánál a főiskolai tanügyi bizottságnak is ült egy tagja, aki állásánál fogva a könyvtár ügyéről közvetlen tudomásvételre volt feljogosítva, de azt nem tette, ehelyett beléegyezett a maga rovására is abba, hogy az érdeklődő egyházmegye nagy feltűnéssel az egyházkerülettől kérjen felvilágosítást, ami aztán az újabb időben kellemetlen félreértésekre adott okot, lovagló paripát szolgáltatván azok számára, akik a főiskola ügyeit csak úgy, madártávlatból nézegetik. Az egyházkerület a felszólamlás élet böles tapintattal és mérséklettel elfordítva, azt határozta, hogy bár a könyvtárra való felügyelet és így annak kezelése felőli tudomásvétel is első sorban a tanügyi bizottság hatáskörébe tartozik: mindamelllett megbizza a könyvtárnokot, hogy a legközelebbi nyári közgyűlésre tegye meg a könyvtár állására s annak rendezésére vonatkozó jelentését. Ezen egyházkerületi határozat folytán örömmel ragadtam meg az alkalmat, hogy a könyvtár ügyében, régi óhajomásom szerint, előterjesztést nyujtsak be az egyházkerület elé, amit a kitűzött határidőre meg is tettem, ismételvén mindazt, ami az 1875-iki javaslatomban megvolt, mint ez az 1877-iki nyári közgyűlés jegyzőkönyvének 41-ik pontjában kivonatossan olvasható is. Az egyházkerület, hogy az ügy érdemében határozhasson, előterjesztésemet a tanügyi bizottságnak adta ki, oly célból, hogy az, arról még a gyűlés folyama alatt véleményes jelentést adjon. A tanügyi bizottság, beadott jelentésében kiemelte, hogy a könyvtár rendezésének munkába vétele halaszthatatlan szükség (tehát nyilvánvalóvá lett, hogy a könyvtár rendezetlen), hogy ezen nagy munkára egy könyvtárnok, aki egyszersmind tanár is, nem elegendő és így a könyvtári személyzet multhatatlanul szaporítandó;

javasolja továbbá, hogy a könyvtárnok utasíttassék, hogy a tanári kar közreműködésével a könyvtár rendezéséhez szükséges munkálatokra, a könyvtár helyiségének bővítésére, a személyzet szaporítására, azok díjazására és egyéb teendőkre vonatkozólag, kimerítő javaslatot készítsen s azt a tanügyi bizottságnak adja be, hogy ez a javaslatot átvizsgálván, még az őszi közgyűlésre kész munkálatot terjeszthessen az az egyházkerületre, végre az éremgyűjteményre vonatkozó javaslatomat, hogy az a könyvtár helyiségéből másuvá helyeztessék és a szépészeti gyűjteménnyel összeköttessék, a legmelegebben ajánlotta az egyházkerület partfogásába. Az egyházkerület a tanügyi bizottságnak ezen indványát elfogadván, utasította a főiskolai könyvtárnokot, „hogy a tanári kar közreműködésével egy, a könyvtár rendezésének, minden ágát, úgy az éremgyűjtemény rendezését, esetleg egy a szépészeti múzeummal párhuzamosan vezetendő éremgyűjtemény mikénti felállítása és kezelésére vonatkozó javaslatot magában felölelő munkálatot készítsen s azt a tanügyi bizottságnak oly módon adja be, hogy annak átvizsgálásával tanügyi bizottság még folyó évi őszi közgyűlésünkre kimerítő javaslatot terjeszthessen be.“ (I. Egyházker. gy. jegyzőkönyve. 1877. jun. hó. 42. p.). Ezen határozat folytán, csak egy év múlva, az 1878-iki nyári közgyűlésre adta be a tanári kar a maga munkálatát, melyben a könyvtárra nézve, a rendezés ügyén kívül, mellőzve voltak mindazon kérdések (p. könyvtári hivatal rendszeresítése, személyzet-szaporítás, olvasó-szoba sat.), melyek az eddigi előterjesztésekben legalább is húsz esztendő óta óhajtás tárgyát képezték s a fentiek szerint már a tanügyi bizottság által is elintézendőkül jelöltettek meg; mert a tanári kar úgy gondolkozott most, hogy mihelyt a könyvtár rendezve lesz, „minden egyéb ide tartozó kérdés önmagától, a helyi viszonyok nyomása alatt önként megoldást talál.“ Ezen célhoz képest körvonalozta,

a tanári kar a rendezés módját, kilátásba helyezte a rendezés munkájának két év alatti végrehajtását, a rendezés költségeire 2000 frt. utalványozását kérte az egyházkerülettől s a rendezés vezetőjének fáradsága jutalmául legalább is azon összeg felét, amennyibe a rendezés kerülni fog; végre indítványozta a címtárnak kinyomatását. A tanári kar-
nak ezen munkálatát az egyházkerület „egész terjedelmében és minden pontjaiban“ (l. Nyári közgyűlés jegyzőkönyve 1878. 4. p.) elfogadta, de azért jegyzőkönyvi határozatba csak annyi ment, hogy a rendezés „nagy és terhes“ munkájával Szinyei Gerzson könyvtárnok bizatik meg, hogy a könyvtár rendezésére fordítandó összeg „egyelőre 2000 frt-ban“ állapittatik meg. „mely összeg utalványozása részletekben, időnként, a teljesített munka arányában a könyvtárnok jelentésére, a végzett munkák számlás bemutatása mellett lesz eszközlendő.“ Ezen megbízás folytán az 1879. év nyarán hozzáfogtam a rendezéshez. Minthogy segédszemélyzetem nem volt, a nagyobb tanuló ifjak közül szemeltem ki arra való egyéneket; épenazért a rendezés nem folyhatott csak a nagy szünidők alatt, midőn a tanulók nincsenek elfoglalva; de különben is a téli hónapok alatt nem lehetett volna dolgozni a könyvtárban. Ilyen segédkezés mellett a nagy szünidők alatt naponként 7 órát dolgozva, az eredmény az lett, hogy 1883. szept. 8-ára, a nyomtatott könyvekről kétféle, u. m. alap- és helyi címtárt készítettem. Eközben a könyvtári kiszolgálatot folytonosan egymagam teljesítettem, télben, nyárban, úgy a helybelieknek mint a vidéki tudósoknak, ha egyben-másban, ami gyakran megtörtént, felvilágosítást, közreműködést kértek tőlem. Meg kell jegyeznom, minden lehető félreértések kikerülése végett, a már megtörtént sajnálatos gyanúsításokkal szemben is, hogy én az egyházkerulettől vagy a főiskolától semmiféle pénzbeli jutalmat nem kaptam, s nem is kértem, noha arra elég okom

és alapom lett volna. Az utalványozott 2000 frtból azon összeget, mely eddig rendezés címen kiadásba került, a mellettem segédkező tanuló ifjak kapták, méltán megérdemelt napi díjukba, a teljesített munka arányában, mint azt a pénztári napló teljes hitelességgel bizonyítja.

Előadván a könyvtárrendezés történetét a XIX. században, meg kell emlékeznem azon intézkedésekről is, melyek e század folyamában a könyvtár kezelése és használata ügyében tettek nálunk. E század elején Szombathy János (1783—1823.), mint könyvtárigazgató, a kezelésre nézve oly módszert alkalmazott, mely az akkori igényeknek teljesen megfelelt; sőt a könyvtártudomány akkori állásához képest, hazánkban ritka, eléggé meg nem becsülhető gondoskodást tanúsított. Hogy a mi könyvtárunkban hiányzó műveket, különösen a magyar szerzők által írottakat megszerezhesse vagy a csonka műveket kiegészíthesse, azokról pontos lajstromot vezetett és kereste az alkalmat, hogy a mutatkozó hiányokat, ha másképen nem lehetett, az ünnepre járó diákok útján vagy a helybeli és vidéki, gyakran előforduló könyvárveréseken kipótolhassa. Az ő idejében a kettős vagy többszörös példányok is, melyek az évről-évre előforduló ajándékozások által felszaporodtak, folytonosan nyilvántartásban voltak. Mindezt ő tehetette, nemcsak azért, mert a könyvtár rendezve volt, hanem azért is, mert az akkori könyvtári létszámhoz képest kellő segédszemélyzet állott rendelkezésére és a kiszolgálat teendőivel nem kellett vesződnie. Kezelési gondosságát kiterjesztette ő a könyvek kötésére is. Számos apróbb munkák, értekezések, röpiratok, jelentések sat. csak azáltal mentettek meg az elpusztulástól, hogy ő azokból összekötvén az egy tárgyra vonatkozókat, gyűjteményeket csinált. Sajnos azonban, hogy épen az ő idejebeli kötések, az akkori helybeli könyvkötészeti ipar fejletlensége miatt, lisztből készült csirizzel voltak munkálva

és azért a könyvtári moly pusztításaitól sokat szenvedtek. Szombathi János után az ő általa alkalmazott kezelési eljárás, a gyarapodási napló pontos vezetésén kívül, nem tartatott meg; ezért könyvtárunkban a többszörös és csonka példányok szerfelett megszáporodtak. Erdélyi János, a kettős példányok jegyzékét 1865-ben kiadta ugyan, de az, az ott elősorolt könyvekre nézve sem tekinthető hitelesnek és nem is foglalja magában könyvtárunk ebbeli állományát. Ennek gondos kiválasztása még a későbbi kezelési teendők közé fog tartozni, mikor már valahára könyvtárnoki hivatalunk rendszeresítve lesz.

Ami a könyvtár használatára vonatkozó intézkedéseket illeti: e tekintetben a folyó században nem találkozunk határozott utasításokkal, bizonyos pontokba foglalt rendszabályokkal, melyekhez a könyvtárőrök a kiszolgáltatnál alkalmazkodtak volna. Fordulnak ugyan elő jegyzőkönyveinkben a könyvtár használatára vonatkozó határozatok, de azok csak alkalmilag, egyes visszaélések meggátolására hozatván, nem sokára feledésbe mentek és nem mutatnak olyan tervszerűséget és mindenre kiterjedő gondoskodást, mint a XVII. és XVIII-ik századbéli intézkedések. Mint érdekes mivelődéstörténeti adatot említem meg e század elejéről, hogy hozzánk is leérkezett a helytartótanácsnak 1802. júl. 6-ról kelt azon rendelete, melyben a tiltott könyveknek (Rosseau, Voltaire, Helvetius) olvasás végett való kiadása szigorúan megtiltatik, kivételnek csak azon tudósokkal szemben volt helye, kik azokat talán cáfolni akarnák. Ennek folytán az egyházkerület azt az utasítást adta a könyvtárőröknek, hogy ha nem tudnák, mely könyvek esnek a tiltottak közé, kérdezzék meg „superinspector“ Szombathy Jánost és ezzel a helytartótanács rendeletének elég volt téve. 1803-ban azt határozta az egyházkerület, hogy a classicusok és más iskolai könyvek ne adassanak ki, minthogy fel

lehet tenni, hogy ilyenekkel el vannak látva az iskola növendékei. Egy 1804-ben hozott határozatnál fogva nem engedte meg az előljáróság, hogy a könyvtár könyveit egy hónapnál tovább használják az iskola növendékei; aki mégis tovább tartotta magánál azokat, kötetenkint minden napra egy denariust tartozott fizetni, kivételnek csak a praeses-séget (segédtanárságot) viselő primariusokra nézve volt helye. Ezen tilalom még az 1835-ben hozott és kinyomtatott iskolai törvényben is (Lex XXIV. §. 2.) fennállott, csak hogy már itt minden napra egy ezüst krajcár volt szabva s ezenfelül kártérítés határozva azokkal szemben, akik a könyveket bepíszkolták, elszaggatták vagy talán elszakították. Az előljáróság már 1806-ban kimondta, hogy a könyvek vidékre ne adassanak, sőt a drágábbak a diákoknak sem, de ezen szabály később nem tartatott meg, minek következménye az lett, hogy számos könyveink elvesztek vagy esonkán maradtak. A könyvtári kiszolgálatra nézve 1811-ről azt találom feljegyezve, hogy a könyveket csak szerdán és szombaton d. u. 1—4 óráig lehetett kivenni és bevinni. Majd 1837-ben Somossy János, főkönyvtárnok a következő használati rendszabályt ajánlotta az előljáróságnak.

1. A könyvek a könyvtár bélyegével láttassanak el.

2. A kiviendő könyv címe, kiadása, a nyomtatás helye és ideje, könyvtári helyzete sajátkezüleg jegyzendő fel az e végre készített könyvben.

3. Vidékre ne adassanak ki könyvek az egyházkerület engedelmével nélkül, sőt drágább könyvek, mint kéziratok, ösnyomatok, képeskönyvek, a helybeli tanulóknak sem, elegendő alkalmok lévén azoknak megtekintésére és használására a könyvtárban vagy az olvasó-szobában (melynek eszméje akkor merült fel legelőször).

4. Hogy mentől többen használhassák ugyanazon könyvet, a kivett könyvet senki ne tarthassa magánál tovább

egy hónapnál. A tanulók minden szorgalomszak végén bevigyék a könyvet, ellenkező esetben a könyvtár használatától tiltassanak el (ellenkezőleg a törvény §-tól, mely hasonló esetben pénzbüntetést szabott meg).

5. Tiltott könyveket kiadni, a felsőbb királyi rendelet következtében ne legyen szabad, kivéven azokat, akik arra illető tanáruktól engedelmet nyernek.

6. Elhatalmazván iskolánkban az időt rabló, de egyszerűsmind az erkölcsrontó románok olvasása: figyelemmel tartsa az iskolai szék, milyen könyveket olvassanak a tanuló ifjak, mit úgy lehetne ellenőrizni, ha a könyvtárőrök a kivitt könyvek jegyzékét havonként bemutatnák az iskolai széknek,

Ezen javaslat, úgy látszik, nem fogadtatott el egészen, mert a 3-ik és 4-ik pont nem szolgált irányadóul a kiszolgáltatnál, amennyiben vidékre adtak ki könyvet akkorában, ha másképen nem, az előljáróság tudta nélkül. Aztán a könyvek beadási határideje a tanulókkal szemben, ha megtartott is, de már a tanárok 20—30 esztendeig is maguknál tartották az iskola könyveit és szerencse, ha némelyiktől, legalább halála után, visszakerülhettek azok.

Majd 1863-ban Erdélyi János az általa készített könyvtárügyi előterjesztésben, feltárja a könyvtár használása körül mutatkozó hiányokat és visszaéléseket. A könyvek használatát háromféle módon tartja lehetőnek: a könyvtár helyiségében és azonkívül vagy a könyvtárhoz közel eső olvasószobában. Egy olvasó-szoba nyitásának szükségét nemesak a tanári kár régi óhajtasával indokolja, hanem az irodalmi és tudománybeli előhaladás fejlettségével, az ifjúság és tanári kar írói munkásságának a legújabb időszerinti megindulásával is. A kivitel általi használatot kellő korlátok közé kívánja szorítani, javasolja, hogy az pontos bejegyzés, sőt kötelezővényszerű térítvények vétele mellett a legrövidebb határidőnkint történjék. Botrányozásának ad kifejezést, hogy a köny-

vek némelyeknél évekig ott hevernek és elvonatnak mások használata elől, mit példákkal is jónak lát igazolni. Szükségesnek tartja a kivihető és ki nem vihető könyvek közti különbségtételt, a kivitt könyveknek, az évenkénti átnézés, porozás idejére való beadását és a könyvtári szünet gyakorlatba való vételét. Fájdalom! ezen eléggé indokolt előterjesztésre sem készült semmiféle olyan rendszabály, mely a könyvtári kiszolgálathoz utasításul szolgálhatott volna; a könyvek kiadása továbbra is a régi hagyományos modorban ment végbe, legtöbbször a könyvtárnok belátása és jó tetszése szerint, de nem egyszersmind felelősségére is.

Végre 1883-ban azon küldöttség, mely az én közreműködésemmel, az új *kormányzati rendszabályok* számára a fő- és (a most is mégcsak kilátásban levő) alkönyvtárnok jog- és hatáskörét írta körül: a könyvtár használatára nézve a következő rendszabály-javaslatot ajánlotta.

1. A könyvtár első sorban a tanárok és a tanuló ifjúság használatára szolgál.

2. Könyvet kap olvasás végett a tanárokon kívül minden akadémiai ifjú, ha magát lecke-könyvével igazolja, a gimnáziumból is a VII-ik és VIII-ik osztálybeliek, azon föl-tétel alatt, ha illető osztálytanáruktól látogatási jegyet mutatnak elő. Ugyanez áll az olvasó-szoba használatára nézve is.

3. A könyvet mindenki személyesen tartozik kivenni és bevinni.

4. A könnyebb és gyorsabb kiszolgálathoz a könyvtár ajtaja előtt egy szekrény tartatik állandóan, melybe kiki az általa kívánt könyv címét beveti. Az így kívánt könyvet az alkönyvtárnok előre elkészíti, de csak másodnap adja ki házi vagy az olvasó-szobában való használat végett.

5. A házi használatra kért könyvet mindenki saját kezűleg írja be az évégre elkészített kiviteli napló rovatai szerint.

6. Szótárak, encyclopaediai művek, képes-könyvek, ösnyomatok, egyetlen példányok, kéziratok házi használatra nem adatnak ki. Kivétetnek ezen szabály alól a hazai elsőrangú tudományos intézetek, de az ilyen esetek is mindenkor a köziskolai szék tudtával és beleegyezésével történhetnek.

7. Vidékre könyvek nem adatnak ki.

8. A házi használatra kivitt könyvet kiki egy hónapig tarthatja magánál. Ha ezen idő alatt ugyanezen könyvet más nem kérte, újabb határidőig ismét kiadható. A tanuló ifjak a kivitt könyvet minden szorgalomszak végén visszaszolgáltatják. A másképen cselekvők a legszigorúbban büntettetnek.

10. A nagy szünidő előtt egy héttel minden könyv beadandó.

Ezen javaslat, mint látszik, nem egyéb, mint kibővítése és korszerű módosítása azon rendszabálynak, mely nálunk már ezelőtt harmadfél száz esztendővel utasításul szolgált a könyvtár használatánál. Ennek vagy ehez hasonló szolgálati utasításnak megállapítása mindenesetre szükséges a jó rend érdekében, ha azt akarjuk, hogy az eddigi sokszor káros visszaélések többé elő ne forduljanak.

Nem lesz talán érdektelen azok előtt, kik főiskolánk iránt különösebben érdeklődnek, ha befejezésül egy pár szóval megemlékezem arról is, hogy időnkint hol és mely épületekben volt elhelyezve a könyvtár. A XVI. századbeli könyvtár helyiségéről biztos történeti adatot nem tudok idézni; de alig ha volt másutt, mint a legrégibb iskolai épületben az iskola telkének keleti részén, ott, hol később a Fazekas-, Trója- és Hutasor emelkedtek volt. Ezen helyiség, úgy látszik, a XVII. században már nem felelt meg a célnak és ezért az ifjúság, a coetus, folyamodott I. Rákóczy Györgyhez, hogy a könyvtár számára bolthajtásos termet készíttessen, mi 1641-ben meg is történt. Valószínű, hogy

ezen új helyiség a Cigánysoron volt, melyről biztosan tudjuk, hogy más épületekkel együtt I. Rákóczy György emeltette. Majd 1765-ben Szathmáry K. György, 1763—1775-ig lelkes főgondnoka főiskolánknak, az úgynevezett Paradicsomsoron új helyiséget építtetett a könyvtár számára. Itt volt a könyvtár mindaddig, míg a jelenlegi helyiség fel nem épült. Azon épület alapja, melyben a jelenlegi díszes könyvtári terem van, 1806. szept. 23. tétetett le Vay József főgondnoksága idejében és három évtizeden át folyvást épült. A könyvtári terem 1827-ben készült el. Még azon évben Nyiry István tanár, a diszités ügyében a következő című beszédet intézte az ifjúsághoz: *Programma de statuis Graeciae quo praestantissimam ac nobilissimam juventutem I. Collegii S.-Patakiensis ad promovendam instaurationem bibliothecae novi aedificii invitat*, mely nyomtatásban is megjelent és ára a könyvtár javára szolgált. A terem 1828-ban láttatott el csinos kockapadozattal. 1834-ben gr. Teleky József főgondnok ízlése szerint kifestetett. A festés, a kúpólával a mythologiai és allegorikai alakokkal, Linczbauer József kassai festész terve és munkája, ki azt 1850 v. frtért teljesítette. A könyvek még 1834 nyarán áthordattak ide, de az ugyanezen évi nov. havi erős földrengés megrepesztvén a mennyezetet, 1835-ben új festés vált szükségessé, mi ismét 830 v. frtba került.

